

PROJEKT KANONÓW PRAWA WSCHODNIEGO „DE EPISCOPIIS“

Pod tym tytułem zamierzamy złożyć sprawozdanie z rewizji kan. 302-482 i kan. 249-254, zawartych w motu proprio *Cleri sanctitati* (oznaczonego w tej relacji skrótem CS), stanowiącego obowiązujące prawo osobowe dla katolickich Kościołów wschodnich od 25 III 1958 r.

Tekst podstawowy jest wynikiem długiej pracy badawczej w rozpatrywanym dziele prawa. Został on zredagowany przez grupę mniejszą (do której będziemy się odwoływać na dalszych stronicach, posługując się skrótem GM), złożoną z relatora zespołu *De Sacra Hierarchia*, którym jest sekretarz Papieskiej Komisji do Spraw Reformy Kodeksu Wschodniego Prawa Kanonicznego (prof. Iwan Žužek) i dwóch innych konsultorów tegoż zespołu, ekspertów we wschodnim prawie kanonicznym. GM prowadziła swą pracę w dniach od 24 IV do 6 V 1978 r. Zredagowany przez nią tekst podstawowy został przesłany konsultorom członkom *De Sacra Hierarchia* na sześć miesięcy przed posiedzeniem, które miało miejsce od 15 do 27 I 1979 r., w którego obradach brał również udział autor tego artykułu.

Na początku sprawozdania podamy spis rozdziałów schematu, wypracowanego w sesji styczniowej (1979) przez ogół członków *De Sacra Hierarchia*, w konfrontacji z wykazem paralelnych rozdziałów występujący w motu proprio *Cleri sanctitati*.

Motu proprio CS

- I De Episcopis (392-416)
- II De coadiutoribus et auxiliariibus Episcoporum (417-421)
- III De conventu eparchiali (422-428)
- IV De curia eparchiali (429-457)
- V De consultoribus eparchialibus (458-466)
- VI De sede impedita aut vacante (467-482)

Schemat *De Episcopis*

- Canones praeliminares (1-3)
- I De electione Episcoporum (4-13)
- II De iuribus et obligationibus Episcoporum eparchialium (14-38)
- III De Episcopis coadiutoribus et auxiliariibus (39-46)
- IV De conventu eparchiali (47-55)
- V De curia eparchiali (56-76)
- VI De consilio presbyterali et collegio consultorum eparchialium (77-84)
- VII De consilio pastoralis (85-88)
- VIII De sede eparchiali vacante vel impedita (89-104)

Zauważamy, że w schemacie ze 1979 r. rozdział pierwszy, następujący tuż po trzech kanonach wprowadzających, stanowi przegląd kan. 249-255, które w CS występują pod tytułem *De iuribus et obligationibus patriarcharum*. Kanony te zostały już przesunięte wcześniej na posiedzeniu konsultorów *De Sacra Hierarchia*, jakie miało miejsce w październiku 1975 r.; postanowiono wtedy, aby włączyć je do schematu kanonów *De Episcopis* (por. „Nuntia“ 2 s. 51).

Rozdział drugi *De iuribus et obligationibus Episcoporum eparchialium* odpowiada w dużej części kanonom rozdziału pierwszego w CS. Zawiera on jednak kilka nowych kanonów, których wprowadzenie wydawało się niezbędne, biorąc zwłaszcza pod uwagę naukę Soboru Watykańskiego II na temat obowiązków biskupich w czasach współczesnych.

Rozdział szósty jest niemal w całości nowy, z wyjątkiem ostatniego kanonu (kan. 84), który zachowuje niezbędną treść rozdziału piątego w CS, zatytułowanego *De consultiorebus eparchialibus*.

W dużym też stopniu nowy jest również rozdział 7 schematu, który otrzymał tytuł *De consilio pastorali*.

Odnosnie do liczby kanonów, to spora ich część z motu proprio *Cleri sanctitati* została opuszczona; z powodu jednak dołączenia obecnie kilku nowych kanonów, ogólna ich liczba w schemacie została powiększona do 104.

Redagując nowe kanony *De Episcopis*, poza uwzględnieniem tekstów soborowych oraz zasadniczych kryteriów „*quae Codicis Iuris Canonici Orientalis recognitionem dirigit*“, GM ponadto przyjęła dla własnego schematu następujące wytyczne:

1) schemat *De Episcopis* powinny rozpoczynać kanony dotyczące Kościoła partykularnego, następnie kierującej nim władzy, w sposób możliwie zwięzły, bez szczególnych podziałów, które wypuklałyby różne rodzaje Kościoła partykularnego lub jego dalsze podpodziały, jak: parafia, dystrykt czy protoprezbyterat;

2) w centrum tego działu prawa należy umieścić postać biskupa eparchialnego (diecezjalnego), rezygnując przy tym z podziału na dwie sekcje — *De Episcopis in genere* i *De episcopo eparchiali*;

3) winno się zredukować maksymalnie definicje i nie podawać w kodeksie określeń ściśle teologicznych na temat skutków konsekracji biskupiej;

4) kanony mówiące o biskupach jako „następcach apostołów“ oraz o tym, że są oni członkami kolegium biskupiego należy przenieść do innej sekcji prawa, np. do sekcji *De Supremo Pontifice deque Collegio Episcoporum* bądź w ogóle do Fundamentalnego Prawa Kościoła (*Lex Ecclesiae Fundamentalis*);

5) należy też jasno powiedzieć w nowym prawie, że władza biskupa eparchialnego, wpływająca z prawa Bożego, może być ograniczona jedynie ze strony najwyższej władzy Kościoła, tym bardziej że zagadnienie to, rozwinięte w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, nabiera szczególnego znaczenia na synodach wschodnich, jako poważna wytyczna dla zachowania *ius divinum* biskupów;

6) poza biskupami pomocniczymi i biskupami koadiutorami (rozd. 3 schematu) nie powinno się wyszczególniać żadnych praw i obowiązków pozostałych biskupów tytularnych. Dane te zostaną omówione w odpowiednich miejscach powstającego kodeksu wschodniego;

7) odnośnie do wyboru biskupów w Kościołach patriarchalnych winno się wypuklić

kollegialność przy układaniu listy kandydatów na urząd biskupi, zgodnie z praktyką właściwą tradycji wschodniej, która została przypomniana przez ostatni sobór.

Omówione wytyczne, które inspirowały prace redakcyjne GM w przygotowaniu tekstu podstawowego *De Episcopis*, zostały nie tylko zilustrowane, ale też gruntownie uzasadnione wobec całego zespołu konsultorskiego *De Sacra Hierarchia* i — w zasadzie — spotkały się z pozytywnym przyjęciem u większości członków tegoż zespołu. Mimo to duża liczba kanonów została opracowana na nowo lub uległa dużym zmianom, co będziemy mogli stwierdzić *hic inde* w niniejszej relacji, przybliżającej prace komisji nad schematem prawa o biskupach katolickich Kościołów wschodnich. Wszystkie poniższe kanony mogą, oczywiście, ulegać dalszym zmianom w trakcie prac, jakie komisja aktualnie podejmuje.

KANONY WSTĘPNE

Kan. 1

Eparchia est populi Dei portio, quae Episcopo cum cooperatione presbyteri pascenda conceditur, ita ut, pastori suo adherens ab eoque per Evangelium et Eucharistiam in Spiritu Sancto congregata, Ecclesiam singularem constituat, in qua vere inest et operatur Una Sancta Catholica et Apostolica Ecclesia.

W czasie debaty konsultorskiej, jaka odbyła się nad tym kanonem 15 I 1979 r., zarzuty skierowano przeciwko użytemu tu terminowi „singularis”. Chciano bowiem zatrzymać w tekście kanonu soborowe wyrażenie „particularis” (dekret *Christus Dominus* nr 11), nawet jeśli prowadziłyby to do zmiany terminu w sensie użytym w dekrecie *Orientalium Ecclesiarum* (nr 2), gdzie „Ecclesia particularis” jest synonimem „ritus” i oznacza cały Kościół wschodni, obejmujący wiele eparchii lub nawet metropolii.

Wniosek wprowadzenia do kanonu określenia „particularis” poddano pod głosowanie 24 I, ale uzyskał on zaledwie jeden głos „za”, ośmiu konsultorów było „przeciw”, a dwóch wstrzymało się od głosu. Po odrzuceniu więc wniosku, cały ten kanon, w formie zaproponowanej przez GM, został następnie zaakceptowany jednogłośnie.

Kan. 2 (CS 392)

Tekst roboczy, przygotowany przez GM, brzmiał następująco:

Episcopus cui eparchia iure proprio conceditur, eam regit ut vicarius et legatus Christi; potestas qua ipse nomine Christi personaliter fungitur, est propria, ordinaria et immediata, licet a Suprema Ecclesiae Auctoritate exercitium eiusdem ultimam regatur et certis limitibus intuitu utilitatis Ecclesiae vel christifidelium circumscribi possit.

Ogólne pojęcia odnoszące się do biskupa, któremu zostaje powierzona diecezja, by nią kierował *iure proprio*, są zaczerpnięte z soborowej Konstytucji dogmatycznej o Kościele (*Lumen gentium* nr 27) i soborowego Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele (*Christus Dominus* nr 8). Szczególnie w konstytucji *Lumen gentium* mówi się, że biskup kieruje powierzonym sobie Kościołem partykularnym jako zastępca i legat Chrystusa. Władza ta, którą w imieniu Chrystusa osobiście sprawuje, jest własna, zwyczajna i bezpośrednia, choć jej wykonanie kierowane jest w ostatecznej instancji (*ultimam*) przez najwyższą władzę Kościoła i ze względu na dobro Kościoła lub wiernych może być w pewnej mierze (*certis limitibus*) ograniczane.

W czasie dyskusji słusznie najpierw zwrócono uwagę na niewłaściwe użycie sformułowania: „iure proprio concreditur“, które mogłoby sugerować twierdzenie, że biskup ma osobiste prawo, by została powierzona mu eparchia. Dyskusja nad tą kwestią, dokonana jednocześnie w powiązaniu z kanonem następnym, doprowadziła do nowego sformułowania: „legitime concreditur“, odpowiadającemu temu, co właściwie GM chciała wyrazić od samego początku.

W dalszej dyskusji padła propozycja usunięcia z kanonu zdania zaczynającego się od słów: „licet a Suprema Ecclesiae Auctoritate exercitium eiusdem ultimatum regatur et certis limitibus [...] circumscribi possit“ przez „haec potestas in communionem cum aliis Episcopis et sub suprema potestate Romani Pontificis ad normam iuris exercetur“. W końcowym jednak głosowaniu konsultorzy przyjęli tekst wypracowany przez GM, przy dziesięciu głosach „za“ i jednym głosem wstrzymującym się. Wspomniana propozycja nie znalazła uznania u konsultorów nie tylko dlatego, że zmieniłaby tekst soborowy, lecz ponadto nie wyrażałaby tego, co jest tak istotne dla Wschodu — w każdym Kościele, mimo że różne organy (jak synod biskupów, metropolie, patriarchowie) wykonują często władzę ponadbiskupią, biskupi są zawsze, gdy chodzi o prawo Boże, całkowicie wobec siebie równi i żaden synod, nawet jednogłośnie postanowieniem, nie może w niczym tego prawa ograniczać, chyba że został do tego upoważniony przez najwyższą władzę Kościoła powszechnego.

Kan. 3

§ 1. Episcopi quibus eparchia iure proprio concredita non est, sed qui officium coadiutoris vel auxiliaris in certa eparchia exercent aut alia munia in Ecclesia legitime exercent, titulares vocantur et potestate exercent prouti in iure communi vel particulari pro singulis eorum officiis determinatur.

§ 2. Si episcopo titulari eparchia committitur, eam regit iure non proprio, sed nomine illius qui eparchiam ipsi legitime committit.

Już na samym początku dyskusji, w miejsce wymienionych paragrafów, zgłoszono nowy tekst, a mianowicie: „Episcopi »titulares« quibus nempe cura eparchiae ex qua titulum sumunt non concreditur, deputantur ad alia officia in Ecclesia exercenda cum potestate quae iure communi vel particulari pro singulis determinatur“.

W tym drugim tekście słowo „titularis“ zostało użyte w powiązaniu z wyrażeniem „titulus“, ponieważ biskup, w obowiązującym prawie, nazwany jest „tytułarnym“ nie dlatego, że sprawuje określony urząd w miejsce kierowania eparchią, lecz dlatego, że posiada on tytuł tytułu eparchii, nie sprawując w niej żadnej władzy. Tego rodzaju argumentacja została w zespole zakwestionowana, głównie ze względu na dawną postać „chorepiskopa“ (gr. *chora* — wieś, *episkopos* — biskup). Był to biskup zarządzający wsiami lub podmiejskimi osiedlami, zależny od biskupa miejskiego. W starożytności kościelnej chorepiskopi byli więc rzeczywistymi biskupami, choć nie posiadali stolicy biskupiej. Z czasem ich funkcje administracyjne w Kościele zachodnim przejęli archidiakoni i dziekani. Na Wschodzie instytucja chorepiskopów utrzymała się w niektórych Kościołach do dnia dzisiejszego, szczególnie w Kościele prawosławnym, mając z reguły sakrę biskupią, chorepiskop pomaga w zarządzaniu diecezją lub grupą parafii. Tak więc praktyka obowiązująca w niektórych Kościołach prawosławnych, gdy chodzi o chorepiskopów, została uznana za drugi kontrargument przeciw zgłoszonemu wnioskowi. Trzeci argument przeciwko przyjęciu nowego tekstu został poddany pod dyskusję ze względu na tendencję, jaka ujawniła się ostatnio w Kościele łacińskim

(por. „Communications“ 9:1977 nr 2 s. 223 n.), gdzie nie wszyscy biskupi tytularni otrzymują tytuły stolicy eparchialnej pozbawionej wiernych.

Po rozważeniu wszystkich argumentów „za” i „przeciw” zespół konsultorów *De Sacra Hierarchia* odrzucił drugi tekst kanonu, który zmierzał do rozwiązania problemu — przyznawać czy też nie przyznawać biskupom tytularnym tytuły eparchii, którymi nie kierują („*quas non regunt*”). Tym samym konsultorzy opowiedzieli się za kanonem sformułowanym przez GM. Zgodnie jednak ustalono, z punktu widzenia ściśle prawnego, to znaczy na użytek kodeksu, że tytuły „tytularnych” noszą ci wszyscy biskupi, którym „eparchia *concredita non est*”, pomijając zagadnienie, jaki tytuł może być takim biskupom nadany. Nie ma zresztą konieczności rozwiązywania tego problemu w samym kodeksie; może się nim zająć na przykład prawo nieskodyfikowane, łącznie z prawem zwyczajowym *sui iuris* właściwym dla każdego Kościoła. W tekście kanonu GM wprowadzono jednak poprawki. Usunięto z niego słowa „*iure proprio*”, wprowadzono „*firmo § 2*”; paragraf pierwszy kan. 3 rozpoczyna się teraz następująco: „*Episcopi quibus eparchia, firmo § 2, concredita non est [...]*”, dalszy tekst pozostaje bez zmiany. Ulepszony w ten sposób kanon uzyskał w głosowaniu końcowym 9 placet, przy dwóch głosach wstrzymujących się.

1. DE ELECTIONE EPISCOPORUM

Kan. 4 (CS 394)

Ut quis idoneus ad officium Episcopi habeatur, requiritur ut sit:

- 1) bona existimatione gaudens;
- 2) vinculo matrimoniali non ligatus;
- 3) annos natus saltem triginta quinque;
- 4) firma fide, bonis moribus, pietate, animarum zelo, prudentia ceterisque dotibus praeditus quae ipsum aptum efficiunt ad officium de quo agitur explendum;
- 5) laurea doctorali vel saltem licentia in aliqua sacra scientia potitus in Instituto Studiorum a competenti auctoritate ecclesiastica probato, vel saltem in iisdem disciplinis vere peritus.

Kanon ten, stanowiący nowelizację kan. 394 CS, nie nastroił naszym konsultorom większych trudności. W istocie potwierdza przepisy prawa aktualnie obowiązującego, z tą jedną znacznieszą zmianą, że dotychczasowy wiek do biskupstwa, ustalony na 30 lat skończonych, podnosi do 35 lat. Nadto w numerze 6 kanonu zastąpiono słowa „*vel Instituto studiorum a Sede Apostolica probato*” (CS) przez „*a competenti auctoritate ecclesiastica probato*”, by nie stawić trudności w rozwoju prawa kanonicznego, gdy chodzi o „*competens auctoritas*”.

Kan. 5 (CS 251)

In ecclesiis patriarchalibus et archiepiscopalibus maioribus Episcopi, intra fines territorii earunden Ecclesiarum ad eparchias vacantes vel alia officia exercenda designantur electione canonica ad normam canonum CS 103-124 nisi aliud in canonibus qui sequuntur statutum sit; ceteri vero Episcopi ritus orientalis a Romano Pontifice nominantur, firmo can. NN de Patriarchis.

Tak sformułowany przez GM kanon odzwierciedla wiernie to wszystko, co zostało już przedyskutowane i ustalone na wcześniejszych posiedzeniach komisji. Tutaj wyjaśnijmy tylko, że wstawka „firmo can. NN de Patriarchis“ dotyczy nominacji biskupów pozostających poza terytoriami Kościołów patriarchalnych („Nuntia“ 6:1978 s: 30).

Kan. 6 (CS 252 i 254)

§ 1. Quod attinet ad Episcoporum electiones, Synodus Episcoporum secreto scrutinio per partem suffragiorum absolute maiorem, elenchum componat presbyterorum ad episcopale officium idoneorum.

§ 2. Candidatos ad elenchum componendum soli Synodi sodales proponere possunt, quibus est etiam informationes et documenta, quae ad normam iuris necessaria sunt ut candidatorum idoneitas rite comprobetur, colligere, auditis, si opportunum id ducant, secreto et singillatim, aliquibus presbyteris vel atiam laicis prudentia et christiana vita praestantibus.

§ 3. De informationibus de quibus in § 2 Episcopi Patriarcham opportuno tempore ante Synodi convocationem certiorum reddant; Patriarcha vero, propriis si casus ferat additis informationibus, rem ad omnes Synodi sodales transmittat.

§ 4. Elenchus presbyterorum ad episcopale officium idoneorum per Patriarcham ad Sedem Apostolicam transmittatur ad assensum Romani Pontificis obtinendum.

§ 5. Assensus Romani Pontificis, semel praestitus pro singulis candidatis valet donec explicite revocetur, quo in casu nomen candidati ex elencho expungendum est.

Mamy tu do czynienia z jednym z kanonów, które dla katolickich Kościołów wydają się najważniejsze. Także tekst podstawowy został wypracowany po długich badaniach i głębokiej refleksji. Zbadano dokładnie procedury stosowane przez synody patriarchalne przy wyborze biskupów wschodnich oraz sięgnięto po ustalenia ostatniego soboru ogłoszone w dekrecie *Orientalium Ecclesiarum* (nr 9): „patriarchowie ze swymi synodami stanowią wyższą instancję dla wszelkich spraw patriarchatu, nie wyłączając prawa ustanawiania nowych eparchii oraz mianowania biskupów swego obrządku w granicach terytorium patriarchatu, bez naruszania niepozbawialnego prawa Biskupa Rzymskiego interweniowania w poszczególnych przypadkach“. Sobór wspomina o dwóch najważniejszych sprawach dla każdego patriarchatu — tworzenie nowych eparchii i ustanawianie biskupów. Natomiast w tych Kościołach wschodnich, które nie mają organizacji patriarchalnej, obie te sprawy są zarezerwowane dla Stolicy Apostolskiej. Dodajmy, że — według motu proprio *Cleri sanctitati* — w obrębie patriarchatów wyboru biskupa dokonuje synod elekcyjny, wybranego zaś zatwierdza sam papież. Aby szybciej mogły być obsadzone urzędy biskupie, kodyfikacja z 1957 r. dopuszcza możliwość uprzedniego sporządzenia wykazu kandydatów, którzy są zdadni i godni otrzymania sakry biskupiej. Wykaz taki musi być jednak zatwierdzony przez Stolicę Apostolską. Gdy osoba umieszczona na takiej liście (*elenchus*) zostanie prawnie wybrana, wtedy po dokonanej elekcji można bezzwłocznie przystąpić do dalszych czynności związanych z obsadzaniem urzędu biskupiego, chyba że konkretna osoba zostałaby w tym czasie przez Stolicę Apostolską z tej listy skreślona. Natomiast Sobór Watykański II, aby nawiązać do dawnej tradycji wschodniej, sprawę ustanowienia biskupów przekazał patriarchom i ich synodom, bez potrzeby odwoływania się do papieża o ich zatwierdzenie.

W kilka miesięcy po ogłoszeniu soborowego dekretu *Orientalium Ecclesiarum* niektórzy patriarchowie Wschodu, konkretnie melchicki i maronicki, zrozumieli dosłownie brzmienie uchwały soborowej i przystąpili (ze swymi synodami) do swobodnego

ustanawiania biskupów na wakujące stolice, bez zwracania się do papieża o ich potwierdzenie. I tak np. 8 IV 1965 r. synod katolickich Melchitów skierował do papieża Pawła VI oświadczenie następującej treści: „W przekonaniu, że zarządzenie Soboru powszechnego uchyla postanowienie przeciwne, zawarte w motu proprio «Cleri sanctitatis» z 1957 r., Święty Synod jednogłośnie wyraża chęć bezwzględnego przystąpienia do wyboru biskupów nie zwracając uwagi na zastrzeżenia wspomnianego motu proprio, szczególnie w tym, co dotyczy obowiązku uzyskania aprobaty ze strony Rzymskiej Stolicy Świętej dla listy kandydatów na biskupów lub samych wyborów biskupich“ (*L'Eglise Grecque Melkite au Concile. Discours et notes du Patriarche Maximos IV et les Prelats de son Eglise au Concile oecumenique Vatican II*. Beyrouth 1967 s. 227). Do listu synodalnego dołączono notę na temat konieczności przywrócenia swobodnych wyborów biskupów w Kościołach wschodnich (wyjątki z tejże noty zawarte są w: E. Przekop. *Kanoniczna autonomia patriarchów wschodnich według soborowego dekretu „Orientalium Ecclesiarum“*. „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku“ 3:1977 nr 2 s. 100-102).

Papieski Sekretariat Stanu listem z 16 VII 1965 r., skierowanym do patriarchy melchickiego Maksymosa IV, wyraził w tej kwestii swoje własne stanowisko: 1) Stolica Apostolska była zawsze życzliwa dla Kościołów wschodnich; 2) o przydatności kandydatów na urząd biskupi nie rozstrzygają niżsi pracownicy Kurii Rzymskiej, lecz ich przełożeni; 3) ingerencje Kurii Rzymskiej w wybory biskupów wschodnich były z reguły dobrodziejstwem dla Kościołów wschodnich i chroniły je przed ingerencją władzy świeckiej; 4) zatwierdzenie wyboru biskupa przez papieża wprowadzono na prośbę niektórych Kościołów wschodnich, a nie zostało im narzucone przez Stolicę Apostolską; 5) Sobór Watykański II sam uważa, że należy w jakiejś mierze dostosować dawne prawa i przywileje patriarchów do obecnych warunków życia; 6) wreszcie byłoby czymś niestosownym pozbawiać Stolicę Apostolską prawa dyskretnej kontroli nad wyborami biskupów wschodnich, co w przeszłości przynosiło pozytywne rezultaty. Jest prawdą — podkreśla się w zakończeniu listu — że sobór uchylił w zasadzie obowiązek zwracania się do papieża o zatwierdzenie wybranego biskupa, ale czyż wschodni hierarchowie nie zaproponowali w pewnej mierze papieżowi, że potwierdzą tę praktykę na nowo, by podkreślić w ten sposób kościelną łączność pomiędzy episkopatem całego świata i biskupem rzymskim (tamże s. 102).

Nie przekonany taką argumentacją melchicki patriarcha oświadczył ponownie i stanowczo, że pragnie bardziej niż kiedykolwiek trzymać się postanowień ostatniego soboru. Jesteśmy zdania — pisał Maksymos IV do Pawła VI — w imię Świętego Synodu, który obradował w sierpniu 1975 r., że odtąd wybór biskupów należy wyłącznie do kompetencji synodu elekcyjnego, po wyborze zaś wolno przystąpić do bezpośredniego ogłoszenia nazwiska, natomiast sam wybór nie podlega więcej zatwierdzeniu ze strony papieża (tamże).

W październiku 1965 r. Kongregacja Kościołów Wschodnich, korzystając z pobytu wschodnich patriarchów w Rzymie, wystąpiła z inicjatywą wspólnego ułożenia *modus procedendi*, który z jednej strony pozwoliłby na poszanowanie decyzji soboru, z drugiej zaś — na zachowanie prawa ingerencji papieża w wybory biskupów wschodnich. Biskupi melchicy pozostali jednak przy swoim stanowisku nieugięci. Zebrani natomiast w Bejrucie w styczniu 1966 r., na nadzwyczajnej sesji synodalnej, wystoso-

wali do kardynała stanu list następującej treści: 1) synod nie może odstępować od numeru 9 dekretu *Orientalium Ecclesiarum*, przywracającego Kościołom wschodnim pełną swobodę w wyborze biskupów, jaką cieszyły się one przedtem; 2) ponieważ patriarcha na mocy sprawowanej przezeń funkcji jest zobowiązany do zasięgnięcia opinii synodu, zanim jeszcze wysunie jakiegoś kandydata na biskupa, jest również czymś naturalnym, by zasięgał on także w tym względzie zdania Stolicy Apostolskiej, jednakże pod warunkiem, że taka konsultacja nie będzie uważana na wyrzeczenie się naszych słusznych praw bądź przyznanie takich praw innym osobom; 3) procedura takiej konsultacji nie może być uważana za obowiązującą normę prawną, którą należałoby włączyć do nowego kodeksu, lecz jako przepis praktyczny o charakterze pastoralnym.

Przebieg owej procedury konsultacyjnej przedwyborczej mógłby być następujący: a) patriarcha w odpowiednim liście zgłasza Stolicy Apostolskiej listę kandydatów do przyszłych wyborów biskupich; b) celem takiego wykazu godnych kandydatów nie powinno być uzyskanie zezwolenia, tym bardziej ich zatwierdzenie na przyszły urząd biskupi; ma on tylko znaczenie informacyjne pozwalające papieżowi, gdy uzna to za stosowne, na interwencję, jak mówi o tym Sobór Watykański II; c) lista ta może być zawsze powiększona przez dodanie nowych nazwisk lub zmniejszona, zależnie od okoliczności czasu i osób oraz potrzeb Kościoła; d) nazwiska z takiej listy, co do których papież zgłosi swoje weto formalne, będą przedmiotem wyjaśnień lub zostaną całkowicie z listy skreślone. Z chwilą jednak wyboru, uzgodnieni w ten sposób kandydaci, bez uprzedniego zawiadomiania papieża, mogą być ogłoszeni biskupami; e) jednakże ze względu na należyty papieżowi szacunek, pierwsze urzędowe zawiadomienie zostanie skierowane do Rzymu za pośrednictwem jego przedstawiciela.

Kongregacja dla Kościołów Wschodnich, zadowolona z takiego praktycznego rozwiązania Melchitów, w swym liście z 27 I 1966 r. wniosła jedno tylko uzupełnienie, mianowicie, iż nazwisko wybranego przez synod biskupa należy podać papieżowi i odczekać od 8 do 10 dni z ogłoszeniem jego wyboru.

Odtąd wszystko wydawało się wyjaśnione i uzgodnione, gdy tymczasem Kongregacja dla Kościołów Wschodnich, nie mogąc przekonać wszystkich patriarchów wschodnich odnośnie do rozwiązania tego problemu przez Melchitów, poprosiła Komisję Interpretacyjną Dekretów Soborowych, by autorytatywnie wydała w tej sprawie własne rozwiązanie. Pytanie przesłano w formie wątpliwości: „Czy klauzula bez naruszenia niepozbywalnego prawa Biskupa Rzymskiego interweniowania w poszczególnych wypadkach», o której mowa w nrze 9 § 4 dekretu «o katolickich Kościołach wschodnich», odnośnie do wyboru biskupów, potwierdza pełną władzę ingerencji papieskiej, «in singulis casibus», jeszcze przed elekcją na biskupa, celem osądzenia, czy dany kandydat jest zdalny i godny na ten urząd“. Odpowiedź komisji interpretacyjnej, po wysłuchaniu zdania wszystkich patriarchów i dojrzałym osądzeniu sprawy, brzmiała: „Affirmative et ad mentem“, natomiast papież Paweł VI decyzję tę zatwierdził 4 II 1966 r.

Finał całej tej sprawy przyniósł satysfakcję przede wszystkim tym patriarchom, którzy wprost oświadczyli — wbrew stanowisku Melchitów — że nie uznają żadnego biskupa, jeżeli nie uzyska on zatwierdzenia papieża.

Melchici i tym razem się nie poddali, zaś stanowczej postawie obu stron nie byłoby końca, gdyby Paweł VI nie zdecydował — poprzez przewodniczącego komisji interpretacyjnej uchwał soborowych — że: 1) należy odłożyć na czas późniejszy wszelką autentyczną interpretację słów dekretu *Orientalium Ecclesiarum*; 2) przyjąć drogę porozumienia analogiczną wobec niektórych rządów cywilnych, kiedy to Stolica Apostolska prosi o cywilne *nihil obstat* dla konkretnego kandydata. Patriarchowie winni natomiast prosić papieża o *nihil obstat* z kościelnego punktu widzenia. Tego rodzaju forma porozumienia nie będzie w niczym pomniejszała przywilejów i uprawnień wschodnich patriarchów i ich synodów, zabezpieczy natomiast wzajemne zaufanie i przejrzystość stosunków pomiędzy Stolicą Apostolską a patriarchatami katolickiego Wschodu.

Zaproponowana procedura 24 V 1966 r., dotycząca sposobu postępowania przed odbyciem synodu elekcyjnego, nie została opublikowana w AAS. Nie wdając się w szczegóły, wydaje się, że może być przyjęta przez wszystkie Kościoły patriarcharsze, nie wyłączając melchickiego. Pozwala bowiem na uniknięcie ewentualnych konfliktów, jakie mogłyby wynikać na skutek rozbieżnych opinii między Stolicą Apostolską a którymś ze wschodnich patriarchatów. W przeciwnym wypadku mogłyby się zdarzyć, że podjęte przez synod decyzje stałyby się wcześniej prawem publicznym, zanim papież zdążyłby skorzystać z przysługującego mu w każdej sytuacji prawa interwencji.

Jakie stanowisko zajęli w tej bardzo delikatnej sprawie nasi konsultorzy zasiadający w zespole *De Sacra Hierarchia*? Chcąc przyłączyć się do tej dyskusji i by zapewnić poszanowanie kolegiałności i współodpowiedzialności wszystkich hierarchów wschodnich przy wyborze kandydatów na urzędy biskupie, konsultorzy uwzględnili najpierw przepis kan. 254 CS, gdzie wymaga się, by już przy sporządzaniu listy kandydatów synod działał „*secreto suffragio per partem absolute maiorem*”. Ta sama współodpowiedzialność podyktowała wymóg, by wszyscy biskupi, którzy będą dokonywać wyboru, a nie tylko sam patriarcha (jak to przewiduje obecnie kan. 252 CS), mogli zbierać informacje o kandydatach, których proponują, i to poprzez konsultacje nie tylko z duchowieństwem wakującej eparchii (kan. 252 § 1, 2° CS), ale także z niektórymi osobami świeckimi wyróżniającymi się „*prudencia et christiana vita*”. W dyskusji stwierdzono, że nowe prawo powinno potwierdzać w tym względzie różne procedury wyborcze stosowane przez poszczególne Kościoły wschodnie, czyniąc wyraźną wzmiankę o prawie partykularnym.

Na wniosek jednego z konsultorów komisja dokonała zmiany w układzie paragrafów diskutowanego kanonu według porządku bardziej logicznego, niż to uczyniła GM. Ze względu na ścisłość terminologii słowo „presbyter” zastąpiono w kanonie słowem „candidatus”. Wreszcie zdano sobie sprawę z dokonanej wymiany poglądów między Stolicą Apostolską a hierarchią Kościoła melchickiego, by nr 9 soborowego dekretu *Orientalium Ecclesiarum* został uwzględniony w nowym prawie ku zadowoleniu wszystkich zainteresowanych.

Na podstawie sugestii i życzeń wyrażonych podczas dyskusji sformułowano nowy tekst kanonu, który w końcowym głosowaniu uzyskał 10 głosów „za”, przy jednym głosie wstrzymującym się. Tekst kanonu w formie ulepszonej jest więc następujący:

§ 1. Candidatos ad episcopale officium idoneos soli Synodi Episcoporum sodales proponere possunt, quibus est etiam, ad normam iuris particularis, informationes et documenta, quae necessaria sunt ut

candidatorum idoneitas comprobetur, colligere, auditis, si opportunum id ducant, secreto et singillatim, aliquibus presbyteris vel etiam laicis prudentia et christiana vita praestantibus.

§ 2. De informationibus Episcopi Patriarcham opportuno tempore ante Synodi convocationem reddant: Patriarcha vero propriis si casus ferat additis informationibus, rem ad omnes Synodi sodales transmittat.

§ 3. Synodus Episcoporum rite coadunata nomina candidatorum examinet et secreto scrutinio per partem suffragiorum absolute maiorem elenchum componat, quod per Patriarcham ad Sedem Apostolicam transmittatur ad assensum Romani Pontificis obtinendum.

§ 4. Assensus Romani Pontificis semel praestitus pro singulis candidatis valet donec explicite revocetur, quo in casu nomen candidati ex elencho expungendum est.

Kan. 7 (CS 252 § 2, 2°)

Układ i treść tekstu roboczego przygotowanego przez GM brzmi następująco:

§ 1. Patres in synodo congregati, quem prae ceteris dignum et idoneum coram Domino censeant, libere eligant.

§ 2. Ad validam electionem requiritur pars suffragiorum absolute maior (sodalium in Synodo praesentium), demptis suffragiis nullis.

§ 3. Post tria inefficacia scrutinia suffragia feruntur in quarto scrutinio super iis duobus tantummodo candidatis qui in tertio scrutinio maiorem partem suffragiorum receperunt; in casu paritatis sequentes regulae serventur:

1) Si primo loco plus quam duo candidati eundem numerum suffragiorum receperunt ad quartum scrutinium admittantur duo antiquiores presbyterali ordinatione;

2) Si secundo loco plures candidati eundem numerum suffragiorum receperunt is eorum ad quartum scrutinium admittatur qui est antiquior presbyterali ordinatione;

3) Si in quarto scrutinio paritas suffragiorum habetur antiquior presbyterali ordinatione electus habetur.

Debata konsultorska wokół tego kanonu dotyczyła przede wszystkim zagadnienia *quorum*, wymaganego do ważności synodu elekcyjnego, dokonującego wyboru nowego biskupa. Zagadnienie to było już rozważane w latach poprzednich, zwłaszcza w związku z kan. 346 CS, który postanawia: „cuilibet Synodo ad validitatem interesse debet pars absolute maior patrum suffragio deliberativo fruendum“, czyli że do ważności działań synodu wymaga się na nim więcej niż połowy obecnych ojców z głosem decydującym. Czasem jednak przy różnych wyborach prawo powszechne żąda do ich ważności większości kwalifikowanej 2/3 głosów, dalszych głosowań itd. Taki właśnie przepis podaje kan. 226 § 1 CS dla synodu, który dokonuje wyboru patriarchy: „Convocatione legitime facta — czytamy w kanonie — si duae tertiae partes eorum qui voce activa fruuntur, nec legitimo sunt impedimento detenti“. Kanon 226 CS został co do treści zachowany w sekcji *de electione Patriarcharum*, gdzie występuje on w prowizorycznym schemacie pod numerem 17 (por. *Schema canonum de Patriarchis eorumque Synodis atque de Archiepiscopis maioribus* can. 17). Ponieważ większość konsultorów była zdania, że również i dla synodów wybierających biskupów winno być wymagane takie samo *quorum*, jak w przypadku patriarchów, dlatego w paragrafie 2 kanonu znalazło się teraz zdanie: „Synodus electionis episcoporum canonica est ad normam can. 17 de Patriarchis“ (por. „Nuntia“ 9:1979 s. 11).

Konsultorzy wypowiadając się za ujednoliceniem wymaganego *quorum* na synodzie, identycznego tak dla patriarchów jak i dla biskupów, byli świadomi, że postanowienie to nie dotyczy ważności każdego głosowania czy nawet liczby głosowań. W schemacie *De Patriarchis* zachowano istotę kan. 230 i 232 CS, gdzie jest ustalone, że głosowania mają się powtarzać tyle razy, dopóty jeden z kandydatów nie uzyska 2/3

głosów. Gdyby jednak w ciągu 15 dni głosowania nie wybrano żadnego kandydata, wtedy sprawę należy przekazać do zdecydowania papieżowi: „Electione intra quindecim dies ab inita Synodo non peracta casus devolvitur ad Romanum Pontificem” (*Schema de Patriarchis* can. 22); natomiast kan. 232 CS wprost mówi, że po upływie 15 dni od rozpoczęcia synodu, gdyby w tym czasie nie dokonano wyboru nowego patriarchy, prawo swobodnego wyznaczenia osoby na ten urząd przechodzi na papieża.

Gdy chodzi o wybory biskupów wschodnich, konsultorzy zaakceptowali propozycję grupy mniejszej, tzn. wymóg absolutnej większości ważnych głosów (zamiast 2/3) przy trzech pierwszych głosowaniach; w czwartym głosowaniu wybranym byłby ten, na kogo padnie większość względna spośród kandydatów najbardziej odpowiednich do urzędu biskupiego. Tekst paragrafu 3 był jednakże poddawany kilku przeróbkom, aż wreszcie został przyjęty w głosowaniu (24 I) w formie przytoczonej poniżej w paragrafach 3 i 4.

Inne zagadnienie długo dyskutowane zostało wysunięte przez jednego z konsultorów, który domagał się dodania do paragrafu 1 następującego zdania: „firmo iure particulari quo ius nomina candidatorum proponendi Patriarchae reservetur”, a które znajduje się w prawie aktualnie obowiązującym w kan. 252 § 2, 2° CS. Tam więc, gdzie prawo partykularne rezerwuje patriarchsze proponowanie kandydatów do wyborów biskupich, wtedy kandydat nie zaproponowany przez patriarchę, nie może być ważnie wybrany. Żądanie to nie znalazło jednak uznania u pozostałych konsultorów, i przy 9 głosach przeciwnych i jednym głosem wstrzymującym się zostało odrzucone, przede wszystkim ze względu na fakt, że w takim wypadku patriarcha miałby możliwość ograniczenia listy kandydatów, na którą wyraził już swą zgodę Ojciec św. (o czym mowa w kan. 6 schematu), a także ze względu na zasadę kolegialności i pełnej współodpowiedzialności biskupów przy wyborze zdatnych i godnych kandydatów do biskupstwa. Wreszcie i ze względu na to, że we wspólnym kodeksie dla wszystkich Kościołów wschodnich nie wydaje się konieczne wzmiankowanie o podobnym przywileju, który — jeśli zostanie uznany za słuszny — może być podtrzymany i potwierdzony jako autentyczny przywilej, w formie wyjątku od zasady prawa powszechnego.

Tak więc tekst kan. 7 w schemacie, po licznych debatach i kilku poprawkach, został przeredagowany i 24 I zatwierdzony stosunkiem głosów 9-0-1. Jego treść jest następująca:

§ 1. Patres in Synodo congregati, quem prae ceteris dignum et idoneum coram Domino censeant, libere eligant.

§ 2. Synodus electionis Episcoporum canonica est ad normam can. NN „de Patriarchis”; ad validam vero electionem candidatorum requiritur pars absolute maior sodalium in Synodo praesentium, demptis suffragiis nullis.

§ 3. Post tria inefficacia scrutinia suffragia feruntur in quarto scrutinio super iis duobus tantummodo candidatis qui in tertio scrutinio maiorem partem suffragiorum receperunt.

§ 4. Si in tertio aut quarto scrutinio ob paritatem votorum non constet quis candidatus pro novo scrutinio vel quis electus sit, paritas dirimatur in favorem eius qui est antiquior presbyteriali ordinatione; si nemo ordinatione presbyteriali alii praecedat, qui est senior aetate.

*

Trzy następne kanony (kan. 810), przytoczone w kolejności poniżej, zyskały prawie jednomyślną aprobatę konsultorów, choć przy kilku głosach wstrzymujących się

ze względu na występujący w tych kanonach termin „assensus Romani Pontificis“. Nie mówi się natomiast w nowym prawie „de confirmatione Romani Pontificis“. Zmiana terminologii została z pewnością podyktowana znaną już nam dyskusją między Stolicą Apostolską a patriarchatem melchickim w kwestii rozumienia soborowego dekretu *Orientalium Ecclesiarum* w punkcie dotyczącym ustanawiania biskupów. W związku z nowym terminem „assensus“, oznaczającym „uznanie“ lub „przyzwolenie“ papieża dla listy kandydatów lub też dokonanej elekcji, trzeba podkreślić, iż zdaniem konsultorów wydaje się ono najlepszym sformułowaniem. Określenie „assensus“ w rozumieniu, jakie mu nadaje schemat, pozwala papieżowi wykonywać w sposób skuteczny i roztropny przysługujące mu prawo *in singulis casibus interveniendi*, a więc zgodnie z Dekretem o Kościołach wschodnich katolickich *Orientalium Ecclesiarum* (nr 9). Sformułowanie to pozwala na prawie całkowite zredukowanie ewentualności interwencji papieskiej *post factum*, tzn. wtedy, gdy biskup wybrany został już nim publicznie ogłoszony. A takie interwencje na przestrzeni wieków rzeczywiście miały miejsce. Nie należały one do spraw przyjemnych, choć za każdym razem były podejmowane ze względu na dobro dusz.

Kan. 8 (CS 254 § 2)

§ 1. Si legitime a Synodo electus sit ex recensitis in elencho ad quem Romanus Pontifex assensum iam praestiterit peracta electio a Patriarcha sub secreto intimanda est electo.

§ 2. Postquam electus intra tempus utile electionem acceptaverit, Patriarcha de acceptance electionis atque de die episcopalis proclamationis statim Sedem Apostolicam certiore faciat.

Kan. 9 (CS 253)

§ 1. Si legitime electus non sit ex recensitis in elencho statim Patriarcha Sedem Apostolicam de peracta electione certiore faciat ad obtinendum Romani Pontificis assensum, servato ab omnibus qui quomodolibet electionis exitum noverint secreto, etiam erga ipsum electum, usquedum de assensu nuntium ad Patriarcham pervenerit.

§ 2. Obtento assensu Romani Pontificis Patriarcha sub secreto electionem intimet electo et ad normam § 2 canonis praecedentis agat.

Kan. 10 (CS 255)

§ 1. Quoties Synodus ad normam can. 5 congregari non potest, Patriarcha, consulta Sede Apostolica, suffragia Episcoporum per litteras exquirat: quo in casu Patriarcha ad validitatem actus, uti debet opera duorum Episcoporum scrutatorum, qui designandi sunt ad normam iuris particularis vel, eo deficiente, a Patriarcha de consensu Synodi permanentis. Scrutatores, secreto stricte servato, litteras Episcoporum aperiant, suffragia numerent et relationem scriptam de peracto scrutinio una cum Patriarcha subsignent.

§ 2. Si quis ex candidatis in hoc unico scrutinio maiorem partem suffragiorum Synodi sodalium obtinerit, electus habeatur, et Patriarcha ad normam can. 8 vel 9 procedat, secus Patriarcha rem ad Sedem Apostolicam transmittat.

Kan. 11 (CS 395 i 260)

Kanon 11 schematu mówi o tym, że urzędu biskupiego nie można ważnie otrzymać bez kanonicznego nadania. Przez kanoniczne nadanie, znane w prawie jako *provisio canonica*, rozumiemy powierzenie komuś urzędu przez właściwego przełożonego kościelnego zgodnie z przepisami prawa. Zaznaczmy jeszcze, że prowizja kanoniczna mieści w sobie trzy akty — wyznaczenie osoby, nadanie tytułu i wprowadzenie w posiadanie.

W aktualnie obowiązującym prawie ustanowiono, że każdy kandydat na godność biskupią, także wybrany lub wyznaczony, musi uzyskać od papieża nadanie tytułu (*necessaria est canonica provisio*), przez co dopiero staje się biskupem wakującej eparchii (por. kan. 395 § 1).

W związku z prowizją kanoniczną jeden z konsultorów wysunął zagadnienie *tria munera*, trzech funkcji, czyli posługi: nauczanie, uświęcanie i pasterzowanie (kierowanie), jakie otrzymują biskupi — zgodnie z nauką Soboru Watykańskiego II — *ipsa consecratione episcopali*, co by wskazywało na to, aby prowizja kanoniczna następowała po, a nie przed konsekracją biskupią. Dyskusja jednak doprowadziła do wspólnego wniosku, że prowizja kanoniczna stanowi sama w sobie *designatio personae* na konkretną eparchię lub dany urząd, a zatem musi ona koniecznie poprzedzać konsekrację. Nie było więc żadnego powodu, by oddalać się od normy prawnej zawartej w motu proprio *Cleri sanctitatis*. Tak więc paragraf 1 kan. 11 schematu, przygotowany wcześniej przez GM, zachowujący przepis prawa dotychczasowego, choć w sformułowaniu innym niż kan. 395 § 1 CS został zaakceptowany bez zmian.

Za to o wiele trudniejsza okazała się do rozwiązania sprawa paragrafu 2 tegoż kanonu. Tekst roboczy, nad którym dyskutowano w zespole, miał następujące brzmienie: „Candidatus, ante canonicam provisionem praeter fidei professionem, promissionem fidelitatis erga Romanum Pontificem et, si munus in territorio Ecclesiae patriarchalis obtinet, etiam erga Patriarcham edat“. A więc przed kanonicznym nadaniem tytułu powinien kandydat złożyć wyznanie wiary oraz przyrzeczenie wierności wobec papieża. W prawie dotychczasowym mówi się o złożeniu przysięgi na wierność Stolicy Apostolskiej (*iusiurandum fidelitatis erga Sedem Apostolicam*). Jeśli natomiast dany kandydat ma wypełniać jakąś funkcję na terytorium Kościoła patriarchalnego, ma złożyć identyczne przyrzeczenie wobec patriarchy.

W czasie dyskusji padła propozycja zastąpienia sformułowania „*promissio fidelitatis erga Patriarcham*“ przez „*promissio oboedientiae ad normam iuris*“, oczywiście, jeżeli kandydat na biskupa ma wypełniać określoną funkcję na terytorium Kościoła patriarchalnego. W zamiarze konsultora, który tę propozycję zgłosił, było takie sformułowanie kanonu, by mógł on mieć również zastosowanie do tzw. hierarchów agregowanych (*Orientalium Ecclesiarum* nr 7). Są to hierarchowie zarządzający wspólnotami wschodnimi, istniejącymi poza terytoriami Kościołów patriarchalnych. Faktycznie jednak tacy hierarchowie — jak poucza sobór — pozostają członkami hierarchii patriarchatu tegoż samego obrządku. Z tej też racji, w pewnych dziedzinach, wyszczególnionych przez prawo (np. w sprawach liturgicznych), winni są posłuszeństwo patriarche swego obrządku. Wniosek ten uzyskał w głosowaniu wystarczającą liczbę głosów (7-1-3). Zdecydowano jednakże, by kanon mówił wyraźnie o dziedzinach, w których hierarcha agregowany winien okazywać posłuszeństwo patriarche, czyli w sprawach jasno wskazanych w prawie powszechnym. By tym zaleceniom stało się zadość, relator sformułował paragraf 2 kanonu, który stosunkiem głosów 9-0-2 uzyskał aprobatę zespołu:

§ 1. Cui libet ad episcopatum promotus necessaria est canonica provisio qua Episcopus vacantis eparchiae constituitur vel determinatum munus ipsi in Ecclesia committitur.

§ 2. Candidatus ante canonicam provisionem, praeter fidei professionem, promissionem oboedientiae erga Romanum Pontificem et, si munus in territorio Ecclesiae patriarchalis obtineat vel eidem Ecclesiae aggregatus sit, promissionem oboedientiae erga Patriarcham in iis quibus Patriarchae ad normam iuris subicitur, edat.

Dwa kolejne kanony (12 i 13) schematu, stanowiące nowelizację kan. 396 i 397 CS, nie nastęrczyły zespołowi większych trudności. Przede wszystkim zyskała akceptację zespołu propozycja GM odnośnie do intronizacji biskupiej (*intronizatio*), która we wszystkich Kościołach wschodnich stanowi wspólną formę kanonicznego objęcia w posiadanie eparchii (*captio possessionis eparchiae*). Konsultorzy wyrazili również zgodę na pominięcie w nowym prawie paragrafu 2 kan. 396 CS, który mówi o tym, że od chwili przyjęcia sakry biskup otrzymuje władzę jurysdykcyjną, prawo pobierania dochodów stołu biskupiego, udzielania odpustu 100 dni w miejscach podległych jego jurysdykcji. Gdy chodzi o tę ostatnią propozycję, konsultorzy zdali sobie sprawę, iż paragraf ten może być przeniesiony do innych sekcji kodeksu, jak np. do sekcji *De verbi Dei praedicatione*, gdzie prawodawca stwierdza, że każdy biskup ma prawo przepowiadania wszędzie, lub do sekcji *De sacramento poenitentiae*, by potwierdzić władzę biskupów udzielania rozgrzeszenia każdemu, niezależnie od tego, gdzie się znajduje (por. „Nuntia“ 6 s. 6). Te dwa kanony otrzymały następujące sformułowanie:

Kan. 12 (CS 396)

§ 1. Nisi legitimo impedimento prohibeatur promotus ad episcopatum debet intra tres menses a die proclamationis, si de efecto agatur, vel a receptis Apostolicis Litteris si de nominato, ordinationem episcopalem recipere (o ile zachodzi prawna przeszkoda, w ciągu trzech miesięcy od proklamacji, gdy chodzi o wybranego, lub od odebrania pisma apostolskiego w wypadku nominata, promowany na biskupstwo ma obowiązek przyjąć sakrę biskupią).

§ 2. Episcopus eparchialis intra quattuor menses ab electione vel nominatione episcopali debet ad suam eparchiam pergere (biskup eparchialny musi w ciągu czterech miesięcy od elekcji lub nominacji udać się do swojej eparchii).

Kan. 13 (CS 397)

§ 1. Canoniam eparchiae possessionem capit Episcopus ipsa intronizatione legitime peracta in qua coram clero et populo Litterae Apostolicae vel patriarchales de canonica provisione leguntur.

§ 2. De peracta intronizatione instrumentum conficiatur ab ipso Episcopo eparchiali una cum cancellario curiae et saltem duobus testibus subsignandum et in archivo curiae servandum.

§ 3. Ante intronizationem episcopus in regimen eparchiae neque per se neque per alios, nec ullo titulo sese ingerat; sed si aliquid officium in eparchia vacante habuit illud retinere ex exercere potest.

2. DE IURIBUS ET OBLIGATIONIBUS EPISCOPORUM EPARCHIALIUM

Nowe prawo na podstawie dotychczasowych kanonów, zwłaszcza na podstawie uchwały soborowej, ustala najpierw ogólne uprawnienia i obowiązki biskupów eparchialnych, rozpoczynając od określenia przysługującej im władzy, sposobów jej sprawowania, poprzez zadania w odniesieniu do wiernych, braci odłączonych, duchowieństwa, powołań do stanu duchownego i udziału laikatu w życiu Kościoła. Następnie prawo wylicza szczegółowe obowiązki biskupa eparchialnego we własnej diecezji, jak: zadanie nauczania wiernych, czuwanie nad czystością i jednością wiary, uświęcanie wiernych przez pogłębianie życia sakramentalnego i przeżywania misterium paschalnego, troska o rozwijanie prawidłowego życia religijnego, rozwijanie w eparchii różnych dzieł miłosierdzia i apostołstwa, popieranie akcji misyjnej oraz charytatywnej itd.

Kan. 14 (CS 398)

Episcopus iuridicam personam sustinet eparchiae et mensae domusve episcopalis in omnibus negotiis iuridicis ad ipsas spectantibus ad normam canonum.

Kanon ten występuje w prawie wschodnim dwukrotnie: najpierw w kan. 260 motu proprio *Postquam Apostolicis litteris*, którym ogłoszono w 1952 r. prawo zakonne, prawo majątkowe i znaczenie niektórych terminów prawnych, następnie w kan. 398 CS. Zmiany wprowadzone przez komisję dotyczą jedynie formy literackiej.

Kan. 15 (CS 399)

§ 1. Episcopo eparchiali officium est et ius regendi eparchiam sibi commissam tum in spiritualibus tum in temporalibus, ad normam iuris.

§ 2. Ipsi omnis competit quae ad regimen eparchiae exercendum requiritur potestas legislativa, executiva et iudicialis, iis exceptis in causis quae ad normam iuris Auctoritati Ecclesiae Supremae vel aliis ab eadem Suprema Auctoritate reservantur.

Redagując kan. 15 schematu zgodzono się na tekst komisji łacińskiej, jaki znajduje się w schemacie *De Populo Dei* w analogicznym kan. 244 §§ 1-2. Odwołano się jednak tutaj do wcześniejszych ustaleń, mianowicie kan. 2 niniejszego schematu mówi, że wszelkie rezerwy w tym względzie mogą pochodzić jedynie „ab eadem Suprema Auctoritate”, by tym sposobem żadne prawo partykularne, nawet takie, które pochodzi od synodu biskupów, nie mogło ograniczać — przez jakiś rezerwat — uprawnień biskupa eparchialnego.

Nie wzbudził natomiast żadnych zastrzeżeń komisji paragraf 1 tego kanonu, stwierdzający, że biskup eparchialny ma prawo i obowiązek zarządzać powierzoną sobie eparchią — zgodnie z prawem — w sprawach tak duchowych jak i doczesnych.

Nie znalazł za to uznania u konsultorów wniosek GM, by dołączyć do kanonu paragraf 3, zaczerpnięty również ze schematu *De Populo Dei*, mówiący o tym, że władzę prawodawczą w diecezji sprawuje biskup albo na synodzie, albo poza nim; władzę wykonawczą — czy to osobiście, czy to przez wikariusza generalnego lub wikariusza biskupiego; władzę zaś sądową — albo osobiście, albo przez wikariusza sądowego (oficjała) i sędziów (kan. 244 § 3). Powodem nie wprowadzenia do schematu tego paragrafu było stwierdzenie, że *omnia alibi in codice dicuntur et tota res ad doctrinam pertinet*. Nie wszyscy jednak konsultorzy byli tego samego zdania, gdy argumentowali na przykład, że władzę ustawodawczą może wykonywać biskup tylko osobiście (*per se ipsum*), co wyraźnie powinno być w kodeksie podkreślone. Siła tego argumentu miała tu swoje znaczenie. Okazało się jednak, że sprawie tej zarządził wcześniej zespół *De normis generalibus*, który w sekcji *De potestate regiminis* umieścił nowy kanon, w którym stwierdza się wyraźnie: „potestas legislativa exercenda est modo iure praescripto, et ea qua in Ecclesia gaudet legislator infra Auctoritatem Supremam, delegari nequit, nisi aliud iure communi aut particulari a Synodo Episcoporum Ecclesiae patriarchalis statuto, explicite caveatur” (por. „Nuntia” 9:1979 s. 17). Po takim rozpoznaniu zagadnienia zdecydowano się na pominięcie w kanonie paragrafu 3, w wyniku przeprowadzonego formalnego głosowania, gdzie stosunek głosów wynosił 6-1-3, podczas gdy paragrafy 1 i 2 przy głosach 8-1-1 zostały w schemacie zachowane.

Kan. 16

Na podstawie uchwał soborowych w nowym kan. 16 ustalono dla biskupa eparchialnego określone obowiązki wobec wiernych powierzonych jego pasterskiej trosce. Gdy chodzi o paragrafy 1 i 3, z niewielkimi tylko zmianami dotyczącymi stylu, przyjęto odpowiednie teksty ze schematu łacińskiego (PopDei kan. 236). Natomiast w paragrafie 2 zamiast skorzystać ze sformułowania dekretu *Christus Dominus* (nr 16), jak to uczynili konsultorzy łacińscy, ich wschodni koledzy przytoczyli prawie dosłownie treść dekretu *Orientalium Ecclesiarum* (nr 24), który mówi, że na biskupach wschodnich „spoczywa szczególnie obowiązek popierania jedności wszystkich chrześcijan, szczególnie wschodnich, zgodnie z zasadami «dekretu o ekumenizmie» [w kanonie pominięto słowa «dekretu o ekumenizmie» i zastąpiono je wyrażeniem «zgodnie z zasadami ustalonymi przez Kościół: iuxta principia ab Ecclesia adprobata»] [...]. Mają to czynić — według dekretu — przede wszystkim przez modlitwy, przykładne życie, skrupulatną wierność wobec wszystkich tradycji wschodnich, wzajemne lepsze poznanie się, współpracę i braterski szacunek dla rzeczy i ludzi“. Tak więc kan. 16, składający się z trzech paragrafów, otrzymał następującą redakcję:

§ 1. In exercendo suo munere pastoris, Episcopus sollicitum se praebeat erga omnes christifideles qui suae curae committuntur, cuiusvis sint aetatis, conditionis, nationis vel ritus, tum in territorio eparchiae habitantes tum in eodem ad tempus versantes, animum intendens apostolicum ad eos qui ob vitae suae conditionem ordinaria cura pastoralis non satis frui valent necnon eos qui a religionis praxi defecerunt.

§ 2. Speciali modo curet Episcopus ut omnes christifideles suae curae commissi peculiare munus adimpleant omnium christianorum unitatem, orientalium praesertim, fovendi, iuxta principia ab Ecclesia adprobata, precibus imprimis, vitae exemplis, religiosa erga antiquas traditiones orientales fidelitate, mutua et meliore cognitione, collaboratione ac fraternis rerum animorumque aestimatione.

§ 3. Commendatos sibi in Domino habeat non baptizatos et curet ut et ipsi ex testimonio christifidelium in communione ecclesiastica viventium eluceat caritas Christi.

Kan. 17

Również w przypadku tego kanonu, dla sformułowania którego posłużył w dużej mierze soborowy dekret *Christus Dominus* (nr 16), konsultorzy wschodni skorzystali z wyników prac komisji łacińskiej, która w kan. 237 schematu *De Populo Dei* poleciła biskupom otaczać szczególną troską swoich kapłanów, a zwłaszcza dbać o ich duchowy, intelektualny stan, by byli zdolni do wiernego i skutecznego spełniania swoich posług. Z tego względu biskupi winni popierać wszelkie poczynania i podejmować niezbędne ku temu środki. Mają też swoim kapłanom zabezpieczyć odpowiednie utrzymanie i właściwą opiekę socjalną.

Norma prawna tego kanonu w wersji oficjalnej, wspólna dla obu schematów, brzmi następująco:

Peculiari sollicitudine prosequatur Episcopus presbyteros suos, ad quos audiendos pro viribus semper se paratum ostendat, eorum iura tutetur et curet ut ipsi obligationes suo statui proprias rite adimpleant atque ut ipsi praesto sint quibus ad vitam spirituales et intellectualem fovendam egent media et institutiones: item ut eorundem honestae sustentationi atque adistentiae sociali prospiciatur.

Kan. 18

Na podstawie dekretu *Christus Dominus* (nr 15) przypominającemu biskupom, iż mają popierać powołania kapłańskie i zakonne, a także otaczać szczególną troską powo-

łania misyjne, GM przygotowała do dyskusji następujący tekst kanonu, sformułowany w formie bardzo zwięzłej: „Vocationes ecclesiasticas quam maxime Episcopus foveat”, chcąc w ten sposób objąć różne rodzaje powołań w jednym określeniu. Tego stanowiska nie poparli pozostali członkowie zespołu, domagając się wyszczególnienia różnych rodzajów powołań, nie pomijając też powołań diakańskich.

Na posiedzeniu 17 I ułożono dwie wersje kanonu: I. „Vocationes sacerdotales, diaconales, monachorum ceterorumque religiosorum, ac missionales quam maxime Episcopus foveat”; II. (w formie alternatywnej): „Vocationes in servitium Ecclesiae et in Christi sequelam quam maxime Episcopus foveat”.

24 I powrócono do dyskusji nad tymi tekstami kanonu. Stwierdzono, że jeżeli wersja pierwsza nie wydaje się obejmować wszystkich form życia konsekrowanego, to druga wersja jest mało precyzyjna pod względem prawnym. Określenie „in sequelam Christi” jest przecież właściwością życia każdego chrześcijanina. Ostatecznie zgodzono się na sformułowanie kanonu, które w głosowaniu zyskało wysoką liczbę głosów — 8-1-1: „Vocationes sacerdotales, diaconales, monachorum, religiosorum ceterorumque institutorum vitae consecratae ac missionales quam maxime Episcopus foveat”.

Kan. 19 (CS 400)

§ 1. Episcopus, quippe qui fidelium suae curae commissorum authenticus sit fidei doctor et magister, ipsis veritates fidei credendas et moribus applicandas proponere et illustrare tenetur, per se ipse frequenter praedicans, utcumque doctrinam aliis quae praesto sunt mediis et instrumentis promovens; curet etiam ut praescripta canonum de ministerio verbi, de homilia praesertim et catechetica iuvenum institutione sedulo serventur, ita ut universa doctrina christiana omnibus tradatur.

§ 2. Cum omnium Ecclesiarum una cum ceteris Episcopis sit sponsor, adiutricem operam praestare tenetur ut verbum Dei omnibus gentibus nuntietur.

§ 3. Integritatem et unitatem fidei credendae aptioribus mediis firmiter tueatur.

Treść tego kanonu jest analogiczna do treści kanonu ze schematu *De Populo Dei* (por. kan. 239 §§ 1-3), z wyjątkiem ostatniego paragrafu, który został znacznie skrócony. W schemacie łacińskim bowiem po słowie „tueatur” prawodawca dodaje dalszą część kanonu: „iustam libertatem tamen in veritatibus ulterius perscrutandis agnoscens, nec questiones de quibus periti legitime inter se dissentiunt dirimens” (uznając wszakże uzasadnioną swobodę w zakresie pogłębiania prawdy i nie rozstrzygając kwestii, co do których eksperci wyrażają prawnie różne opinie). Nad tą drugą częścią paragrafu debatowano w zespole dość długo i wysuwano kilka propozycji. W dyskusji tej brali głównie udział trzej konsultorzy obrządku łacińskiego, którzy są pełnoprawnymi członkami zespołu *De Sacra Hierarchia*. W rezultacie jednak wotowano, przy 7 placet i 3 non placet, za usunięciem z kanonu dyskutowanego dodatku. By zadowolić konsultorów, którzy byli za utrzymaniem całego paragrafu, dołączono odpowiednią notę, która wyjaśnia punkt widzenia trzech głosów non placet, co oznacza, iż kwestia ta może być na nowo podjęta podczas tzw. *denua revisio*.

W dwóch pierwszych paragrafach ustanowiono, że biskup, jako autentyczny doktor i nauczyciel wiary wobec powierzonych jego pieczy wiernych, obowiązany jest przedstawić im oraz wyjaśniać prawdy wiary i moralności, przemawiając często osobiście, jak również przekazując doktrynę innymi dostępnymi środkami i sposobami. Winien również zatroszczyć się o pilne przestrzeganie przepisów kanonicznych, doty-

czących: posługi słowa, zwłaszcza homilii oraz nauczania katechetycznego, i to w ten sposób, ażeby była wszystkim przekazywana cała nauka chrześcijańska (§ 1). Ponieważ zaś wraz z pozostałymi biskupami jest biskup (eparchialny) opiekunem duchowym (sponsor) wszystkich Kościołów, winien świadczyć pomoc w przepowiadaniu słowa Bożego wszystkim narodom (§ 2).

Kan. 20

Episcopus omni ope promovere studeat sanctitatem christifidelium, secundum uniuscuiusque propriam vocationem atque, cum sit praecipuus mysteriorum Dei dispensator, iugiter adnitatur ut christifideles suae curae commissi sacramentorum receptione in gratia crescant utque praesertim paschale mysterium penitus cognoscant et vivant.

Tekst kanonu został zaczerpnięty z soborowego dekretu *Christus Dominus* (nr 16), któremu w schemacie łacińskim *De Populo Dei* odpowiada kan. 240: „Biskup winien zabiegać wszystkimi dostępnymi środkami o wzrost świętości wiernych, zgodnie z własnym powołaniem każdego z nich. Ponieważ zaś jest on głównym szafarzem Bożych tajemnic, ma zabiegać o to, by wierni powierzeni jego pieczy przez przyjmowanie sakramentów wzrastali w łasce, zwłaszcza zaś coraz bardziej wnicali w tajemnicę paschalną i nią żyli“.

Kan. 21 (CS 404)

Pośród szczegółowych obowiązków biskupa eparchialnego schemat wymienia na pierwszym miejscu odprawianie mszy św. za lud sobie powierzony, i to w miarę możliwości częściej („quam frequentius“), natomiast w dni oznaczone w prawie partykularnym celebrowanie mszy św. „pro populo“ stanowi prawne zobowiązanie. Pravidawca zobowiązanie to wyraża w kan. 21 w sposób następujący:

„Divinam Liturgiā pro populo eparchiae sibi concreditaē Episcopus quam frequentius celebret; diebus vero a iure particulari praescriptis celebrare debet“.

W związku z redakcją kanonu mówiącego „de missa pro populo“ sięgnięto do ustaleń, jakie zostały poczynione już w latach poprzednich, kiedy to debatowano nad kan. 277 CS w sekcji *De iuribus et obligationibus Patriarcharum*. Wnioski zaproponowane podczas tamtej dyskusji (31 V 1976) sprowadzały się do trzech: 1) znieść przepis kan. 277 CS jako sprzeczny z tradycją wschodnią; 2) zachować kanon, ale w formie następującej: „Divinam Liturgiā pro populo totius Ecclesiae cui praees Patriarcha celebrare tenetur diebus festis a iure particulari statutis“; 3) pozostawić kan. 277 CS w formie nieco zmodyfikowanej, a mianowicie: „Salvo iure particulari aliud statuente, Patriarcha pro populo totius Ecclesiae celebrare tenetur [...]“; dalsza część jak w kan. 277 CS.

Wnioski te powróciły na porządek dzienny, nad którymi przeprowadzono głosowanie 4 VI 1976 r. Przeważył wniosek drugi, który przy dwóch głosach wstrzymujących się zyskał 7 placet.

Tak przyjęty wniosek był z kolei rozpatrywany na posiedzeniu zespołu centralnego (8 II 1977 r.), który koordynuje pracami wszystkich pozostałych zespołów konsultorskich. Padła wtedy propozycja całkowitego zniesienia w nowym prawie kanonu wypracowanego przez konsultorów *De Sacra Hierarchia*, jak również wszystkich innych kanonów mówiących o mszy św. „pro populo“, występujących w dziale *De Episcopis i De Patriarchis*. W uzasadnieniu podawano, że biskupi i kapłani wschodni winni mod-

lić się za powierzony ich pieczy lud w całej liturgii, i że takie przepisy prawne byłyby trudno zrozumiałe w Kościołach prawosławnych. Głosowanie nad nowym wnioskiem odbyło się w zespole centralnym 12 II 1977 r. I chociaż stosunkiem głosów: 4 placet, 6 non placet i 1 abstinet wnioszek został odrzucony, przekazano go jednak zespołowi *De Sacra Hierarchia* do ponownego rozpatrzenia jako „zdanie mniejszości” (por. „Nuntia” 9:1979 s. 20).

Polecenie zespołu centralnego było najpierw rozważane w GM, która przygotowała „teksty podstawowe” kanonów *De Episcopis* na posiedzenie styczniowe w 1979 r. Konsultorzy grupy mniejszej doszli wtedy do przekonania, po poważnym rozważeniu wszystkiego, że sprawozdanie Boskiej liturgii dla ludu własnej eparchii jest na Wschodzie jednym z pierwszych obowiązków biskupa do tego stopnia, że nie może być tam liturgii, która by nie zawierała jakiejś wyraźnej modlitwy w intencji wiernego ludu. Zatem obowiązek celebrowania mszy św. „pro populo” jest zrozumiały dla wszystkich, nawet wówczas, gdy pojęcie „applicatio missae” nie byłoby tak jednoznaczne dla różnych Kościołów prawosławnych.

Gdy chodzi o ściśle prawne zobowiązanie w tej kwestii, podające w kodeksie bardziej szczegółowe przepisy (np. „decies per annum” lub „diebus dominicis aliisque diebus festis”), GM była zdania, że trzeba tu całkowicie zdać się na prawo partykularne każdego Kościoła.

Debata na komisji konsultorów odbyła się 17 I 1979 r., natomiast głosowanie nad kanonem w tydzień później (24 I). Wyniki głosowania potwierdziły słuszność założeń GM, skoro sformułowany przez nią tekst, wyżej przytoczony, przyjęto jednogłośnie. Tak więc pierwsza część naszego kanonu jest zawezwaniem biskupów do postępowania w tej dziedzinie zgodnie z tradycją wschodnią, natomiast druga część odwołuje się do prawa partykularnego, które ma dokładnie określić, w jakie dni świąteczne istnieje prawny obowiązek celebrowania mszy św. „pro populo”.

Kan. 22

Kanon 22 schematu nie ma swego odpowiednika w motu proprio *Cleri sanctitati*; do pewnego stopnia opiera się na dekrete *Christus Dominus* (nr 15), gdzie nazywa się biskupa eparchialnego kierownikiem, krzewicielem i stróżem całego życia liturgicznego w powierzonym sobie Kościele. Z tego względu winien czuwać, by przestrzegano wydanych w tej dziedzinie przepisów lub zwyczajów uznanych w jego obrządku (§ 1). Ma też zatroszczyć się o to, by w kościele katedralnym odmawiano „divina officia”, przynajmniej ich część, nawet codziennie, gdyby wymagał tego słuszny zwyczaj; powinien też zadbać o to, by w każdej parafii odprawiały się nabożeństwa w niedziele i święta oraz w wigilie tych uroczystości (§ 2). Biskup sam osobiście powinien często w kościele katedralnym lub w innym kościele przewodniczyć tym nabożeństwom, przede wszystkim w święta nakazane oraz w inne uroczystości, gromadzące licznie wiernych (§ 3).

Tekst kanonu w trzech paragrafach, zaproponowany przez GM, przyjęty niemal bez zastrzeżeń przez całą komisję, jest następujący:

§ 1. Episcopus, utpote totius vitae liturgicae in eparchia sibi commissa moderator, promotor atque custos, invigilare debet ut illa maxime foveatur atque secundum praescripta necnon probatas consuetudines sui ritus ordinetur.

§ 2. Curare debet ut in propria cathedrali celebretur saltem pars Officii divini, etiam quotidie, ubi usus ferat, iuxta legitimas cuiusque ritus consuetudines; item un in qualibet parocia pro viribus diebus dominicis et festis atque praecipuis sollempnitatibus earumque pervigiliis Officia divina celebrentur.

§ 3. Episcopus ipse frequenter praesert Officiis divinis in ecclesia cathedrali aliave ecclesia, festis praesertim de praeepto aliisque sollempnitatibus in quibus habet notabilis populi pars.

Kan. 23 (CS 402)

Kanon 23 schematu jest niemal identyczny pod względem treści i formy z kan. 243 w schemacie łacińskim. Stwierdza on, że na terenie całej eparchii, a także w miejscach wyjętych, biskup może używać pontyfikaliów, zgodnie z przepisami liturgicznymi. Natomiast poza własną eparchią musi mieć na to wyraźną lub przynajmniej rozumie domniemaną zgodę miejscowego hierarchy:

Episcopus in tota eparchia, ne exemptis quidem locis exceptis, potest agere functiones sacras quae ad normam legum liturgicarum ab ipso omnibus insignibus pontificalibus induto sollempniter perfici debent: non vero extra propriam eparchiam sine expresso vel saltem rationabiliter praesumpto Hierarchae loci consensu.

Kan. 24 (CS 400 §§ 2-3)

Kanon ten z niewielkimi tylko zmianami został przyjęty ze schematu *De Populo Dei*. Chodzi tu o kan. 245 §§ 1-2 tegoż schematu, według którego biskup winien stać na straży jedności Kościoła powszechnego, dlatego obowiązany jest dbać o rozwój dyscypliny wspólnej całemu Kościołowi i domagać się zachowywania wszystkich przepisów kościelnych (§ 1). Schemat wschodni nadto dodaje: „oraz prawowitych zwyczajów“. Chodzi bowiem o podkreślenie tutaj znaczenia prawa zwyczajowego (*ius consuetudinarium*), które na Wschodzie, w wielu dziedzinach, uzupełnia prawo powszechne. Paragraf 2 tegoż kanonu poleca biskupowi czuwać nad tym, by w kościelnej dyscyplinie nie było żadnych nadużyć, zwłaszcza gdy chodzi o posługę słowa, szafowanie sakramentów i sakramentaliów oraz o kult odnoszący się do Boga i świętych, a także o wykonanie pobożnych zapisów (fundacji).

W wersji wschodniej kanon ten otrzymał następującą redakcję:

§ 1. Ecclesiae universae unitatem cum tueri debeat, Episcopus disciplinam cunctae Ecclesiae communem promovere necnon observantiam omnium legum ecclesiasticarum atque legitimarum consuetudinum urgere tenetur.

§ 2. Advigilet ne abusus in ecclesiasticam disciplinam irrepant, praesertim circa ministerium verbi, administrationem sacramentorum et sacramentalium, cultum Dei et Sanctorum, executionem piarum voluntatum.

Kan. 25 (CS 4)

Hierarchae variarum Ecclesiarum sui iuris in eodem territorio potestatem regiminis obtinentes, curent, collatis consiliis in periodicis conventibus, unitatem actionis fovere, et viribus unitis, communia adiuvare opera, ad bonum religionis expeditius promovendum et cleri disciplinam efficacius tuendam.

Kanon ten stanowi rewizję kan. 4 *De ritibus*, występującego w motu proprio *Cleri sanctitati*. W związku z tym kanonem zespół *De normis generalibus* wyraził w styczniu 1976 r. życzenie, by kan. 4 CS włączyć do schematu *De obligationibus episcoporum*, ponieważ nie mówi on wprost „de ritibus servandis“, lecz o obowiązku biskupów wschodnich „unitatem actionis fovere“, mimo różnicy obrządków.

Zagadnienie to zostało podjęte na posiedzeniu grupy *De Sacra Hierarchia* 18 I 1979 r. W czasie dyskusji postanowiono wykorzystać przy redakcji tegoż kanonu tekst

dekretu soborowego *Orientalium Ecclesiarum* (nr 4), na podstawie którego Ojcowie watykańscy dokonali nowelizacji wspomnianego kan. 4 CS. Wprowadzono do soborowego tekstu tylko dwie zmiany terminologiczne, zamiast „*Ecclesiarum particularium*” użyto wyrażenia „*Ecclesiarum sui iuris*”, a w miejsce „*iurisdictionis*” słowo „*potestas regiminis*”, zgodnie zresztą z terminologią używaną w schematach nowego prawa wschodniego. Gdy chodzi natomiast o treść uchwały soborowej, głosi ona, że hierarchowie różnych Kościołów partykularnych uzyskujący jurysdykcję w obrębie tego samego terytorium, powinni po naradzeniu się na okresowych zebraniach troszczyć się o popieranie jedności działania i zjednoczonymi wysiłkami (*viribus unitis*) wspomagać wspólne przedsięwzięcia dla sprawniejszego krzewienia religii i skuteczniejszego zachowania karnośći kleru.

Kanon ten stał się po raz drugi przedmiotem dyskusji na komisji 25 I. Ze względu na jego znaczenie niektórzy konsultorzy proponowali, by słowo „*curent*”, występujące w tękście soborowym, zostało zastąpione przez wyrażenie „*curare debent*”. Nad tą propozycją głosowano oddzielnie, nie uzyskała ona jednak wystarczającej liczby głosów (3 placet, 4 non placet i 1 głos wstrzymujący się). W tej sytuacji omawiany tu kanon, zaakceptowany w formie wypracowanej przez GM, otrzymał dodatkową notę zalecającą zwrócenie uwagi przez zespół na ten właśnie punkt w późniejszych pracach rewizyjnych.

Kan. 26

§ 1. *Varias apostolatus rationes in eparchia foveat Episcopus, atque curet ut, servatis quidem personarum physicarum et iuridicarum iuribus propriis, in universa eparchia, vel in eiusdem particularibus districtibus, omnia apostolatus opera sub suo moderamine coordinentur.*

§ 2. *Urgeat officium quo tenentur fideles ad apostolatam prò sua cuiusque conditione et aptitudine exercendum, atque ipsis commendet ut varia opera laicorum apostolatus, secundum necessitates loci et temporis, participent et iuvent.*

Konsultorzy wschodni przyjęli ten kanon, pochodzący ze schematu łacińskiego *De Populo Dei* (kan. 249), budowany na podstawie soborowego dekretu *Christus Dominus* (nr 17) i *Apostolicam actuositatem* (rozdz. 1). Treść kanonu jest więc następująca: „Biskup popiera różnorakie formy apostolstwa w eparchii i czuwa nad tym, ażeby w całej eparchii, ewentualnie w obrębie jej poszczególnych dystryktów (okręgów), wszystkie poczynania apostołskie były koordynowane pod jego kierownictwem, zachowując jednak uprawnienia własne osób fizycznych i prawnych (§ 1). Przymioma wiernym o obowiązku podjęcia apostołstwa zgodnie z pozycją i przygotowaniem każdego, jak również zachęca ich do uczestnictwa i wspomagania różnych dzieł apostołstwa świeckich, według potrzeb miejsca i czasu” (§ 2).

Kan. 27

Wstępnie zaproponowany przez GM kan. 27 schematu zgadzał się również w całości z analogicznym kanonem ze schematu Komisji do Spraw Reformy Kodeksu łacińskiego (kan. 250), który postanawia, że biskup popiera stowarzyszenia wiernych, mające bezpośrednio lub pośrednio cel duchowy. Stąd, gdy jest to wskazane, eryguje takie stowarzyszenia, te zaś, które wierni na skutek dobrowolnej umowy między sobą prawnie zakładają i kierują nimi, wspiera i podtrzymuje.

Ostatnie zdanie tego kanonu, zaczynające się od słów: „atque quas fideles libera inter se [...]”, wywołało dyskusję wśród członków komisji wschodniej. Nasi konsultorzy dostrzegali w tym względzie pewne ryzyko podejmowania przez świeckich niekontrolowanych inicjatyw, które mogłyby dać miejsce ewentualnym nadużyciom. By kanon mógł zyskać aprobatę tych konsultorów, relator zespołu zaproponował nowe sformułowanie, które *expressis verbis* odwołuje się do przepisów o stowarzyszeniach, gdzie kontrolę nad stowarzyszeniami powstałymi z inicjatywy świeckich sprawuje biskup. Tekst w swej nowej formie zyskał zatwierdzenie stosunkiem głosów 9-0-1. Jego brzmienie jest następujące:

Consociationes fidelium quas finem spiritualem directe aut indirecte persequantur Episcopus promoveat, eas, ubi id expediat, erigendo, laudando vel commendando ad normam canonum NN de christifidelium consociationibus.

Kanony dotyczące stowarzyszeń zakładanych przez świeckich zamieszczają „Nuntia“ 5:1977 s. 44-47.

Kan. 28

Curet etiam Episcopus ut omnia incepta atque instituta catechetica, missionalia, caritativa, socialia, scholastica atque qualibet alia finem pastoralem persequentia, servata quidem uniuscuiusque propria indole, ad concordem redigantur actionem.

Jak widać z zacytowanego tekstu, także i ten kanon jest wierną kopią kan. 251 schematu *De Populo Dei*. Został on przez wszystkich konsultorów jednogłośnie przyjęty. Oto jego treść: „Biskup stara się także o to, by istniała harmonia w działaniu, gdy idzie o wszystkie poczynania i instytucje katechetyczne, misyjne, charytatywne, społeczne, związane ze szkolnictwem, czy jakiegokolwiek inne, mające na względzie cel duszpasterski, zachowując jednak ich własny charakter“.

Kan. 29 (CS 403)

§ 1. *Episcopus, etiamsi coadiutorem aut auxiliarem habeat, tener lege personalis in eparchia residentiae.*

§ 2. *Praeterquam casusa obligationum quae legitime absentiam ex eparchia requirunt, Episcopus abesse potest aequa de causa non ultra mensem intra annum, dummodo cautum sit ne ex ipsius absentia eparchia quidquam detrimenti capiat.*

§ 3. *Ab eparchia tamen Episcopus abesse non debet diebus praecipuarum sollemnitatum ad normas a iure particulari iuxta consuetudines cuiusque ritus statutas.*

§ 4. *Si Episcopus ultra sex menses ex eparchia illegitime abfuerit Patriarcha ad normam canonum NN „De Patriarchis“ agat; extra vero territoria Ecclesiae patriarchalis Sedes Apostolica certior reddatur a Metropolita, vel si ipse Metropolita illegitime abfuerit ab antiquiore Episcopo comprovinciali.*

Zaproponowany do schematu kan. 29 porusza zagadnienie rezydencji biskupa eparchialnego. Nawet wówczas, gdy ma on koadiutora lub biskupa pomocniczego, związany jest prawem osobistej rezydencji w eparchii. Poza diecezją może przebywać tylko przez miesiąc w ciągu roku, pod warunkiem jednak, że z jego nieobecności nie wyniknie szkoda dla eparchii. Do wspomnianego miesiąca nie wlicza się nieobecności z przyczyn prawnie uzasadnionych, np. z racji nawiedzenia progów apostoelskich, uczestnictwa w soborze, synodzie biskupów czy z powodu choroby itp. Biskup — według tego kanonu — nie powinien opuszczać eparchii w ważniejsze święta ustalone prawem partykularnym oraz zwyczajami własnego obrządku. W razie prawnie nieuzasadnionej nieobecności biskupa w eparchii, która trwa ponad sześć miesięcy, rozpa-

trzenie sprawy należy do patriarchy. Poza terytorium Kościoła patriarchalnego Stolicę Apostolską ma powiadomić o tym metropolita. W razie jego nieobecności zawiadamia najstarszy z sufraganów prowincji.

Wśród zmian, w porównaniu z prawem zawartym w motu proprio *Cleri sanctitati*, zauważa się przede wszystkim skrócenie czasu wakacji przysługującego biskupom wschodnim. Dotąd mogli oni przebywać poza eparchią dwa, a nawet trzy miesiące: „non ultra duos vel ad summum tres menses intra annum”. Zmiana zaproponowana przez GM, wzorowana zresztą na schemacie *De Populo Dei* (kan. 252 § 2), wywołała nieoczekiwane ożywioną dyskusję w zespole. Część konsultorów była za dwumiesięcznym okresem wakacji dla biskupa. Zgłosili oni poprawkę do paragrafu 2: „non ultra duos menses”, natomiast propozycja GM „non ultra mensem” miała być przegłosowana w terminie późniejszym. Głosowanie jednak przeprowadzone 25 I wypadło na korzyść GM, przy głosach 5-4-1. Oznacza to, że komisja podejmuje ten temat jeszcze raz podczas *denua revisio* całego schematu.

Wprowadzono również inne zmiany, by znacznie skrócić tekst kan. 403 CS. Zachowując całą jego treść, postanowiono przenieść do prawa partykularnego każdego obrządku wyszczególnienie tych dni świątecznych, w których obecność biskupa w eparchii jest konieczna. Z kolei odwołanie się do kanonów *De Patriarchis* zostało poczynione w paragrafie 4 schematu; odnosi się do przepisów wypracowanych w latach poprzednich, z czego „Nuntia” nie zamieściły dotąd żadnego sprawozdania. Taki tekst kanonu jest jednak w prywatnym posiadaniu piszącego te słowa i brzmi on następująco: „Patriarcha diligenter vigilet ut Episcopi ceterique locorum Hierarchae pastoralimunerii fideliter satisfaciant et in suis eparchiis resideant. Ipsorum zelum excitet; si in aliquo offenderint, eos monere ne omittat et, si monitiones optatum effectum non sortiantur, ad normam iuris procedat” (por. Schema canonum de Patriarchis can. 46 § 2; por. CS 278; „Nuntia” 9 s. 25).

Kan. 30 (CS 409)

Wizytacja pasterska eparchii daje biskupowi szczególną okazję do osobistych spotkań z duchowieństwem oraz z wiernymi, a tym samym poznania ich i kierowania nimi, zachęcenia do praktykowania wiary i życia chrześcijańskiego. Biskup obowiązany jest wizytować eparchię osobiście, a gdyby miał uzasadnioną przeszkodę to przez biskupa koadiutora, przez biskupa pomocniczego lub innego duchownego. Może też biskup dobrać sobie w charakterze pomocników wizytacyjnych kapłanów. W każdym razie powinien wizytować eparchię w ciągu roku w całości lub części, tak jednak, by w ciągu 5 lat zwizytował całą eparchię. Mówi o tym kan. 30:

§ 1. Ad sanam et orthodoxam doctrinam servandam, bonos mores tuendos et pravos corrigendos, pacem, caritatem, pietatem et disciplinam in populo et clero promovendam, apostolatam fovendum, ceteraque pro ratione adiunctorum ad bonum religionis constituenda, tenetur Episcopus obligatione eparchiae vel ex toto vel ex parte quotannis visitandae, ita ut singulis saltem quinquenniis universam eparchiam, vel ipse per se, vel si legitime fuerit impeditus, per Episcopum coadiutorem, aut per auxiliarem, aut per aliquem presbyterum lustret.

§ 2. Integrum est Episcopo sibi eligere quos maluerit clericos in visitatione comites atque adiutores.

§ 3. Si obligationi de qua in § 1 Episcopus graviter defuerit, servetur praescriptum can. 29 § 4.

Kanon ten pozostaje więc wierny *ius vigenis*, z pewnymi tylko zmianami stylistycznymi oraz z dodaniem nowego paragrafu 3.

Kan. 31 (CS 410)

§ 1. Ordinariae episcopi visitationi obnoxiae sunt personae, res ac loca pia, quamvis exempta, quae intra eparchiae ambitum continentur, nisi probari possit speciale a visitatione exemptionem fuisse ipsas ab Apostolica Sede concessam vel de stauropegii privilegio agatur.

§ 2. Monachos ceterosque religiosos autem exemptos Episcopus visitare potest in casibus tantum in iure expressis.

Prawo dotychczasowe (CS) zostało jako takie zachowane w tym kanonie, mówi ono, że zwyczajnej wizytacji biskupa podlegają w obrębie eparchii osoby, rzeczy i zakłady pobożne, nawet wyjęte, z wyjątkiem tych, które potrafią udowodnić, że otrzymały specjalne wyjęcie spod wizytacji od Stolicy Apostolskiej lub też mają przywilej stauropigii (tak nazywa się w prawie wschodnim miejsce podległe bezpośrednio patriarchsze; najczęściej chodzi tu o jakiś klasztor). Wyrażenie *stauropegium* stało się przedmiotem dyskusji w czasie debaty konsultorów. Termin ten, pochodzenia greckiego (*stauros* — krzyż, *pegnymi* — utwierdzam), nie wydaje się być przyjmowany przez inne Kościoły wschodnie (z tradycji pozabizantyjskiej). Jednakże pozostał w kanonie, gdyż nie znaleziono odpowiedniejszego określenia, a także ze względu na to, że nabrało już ono określonego znaczenia w dotychczasowej terminologii prawnej.

Jeśli chodzi o mnichów i innych zakonników wyjętych, biskup może wizytować tylko w wypadkach wymienionych wyraźnie w prawie (§ 2). Wizytuje zatem duchowieństwo diecezjalne zakonników niewyjętych oraz wszystkie kościoły, szkoły, cmentarze, zakłady itp.

Kan. 32 (CS 411)

Grupa minor zaproponowała zachowanie tekstu kan. 411 (CS) *ut iacet*, który mówi że w sprawach odnoszących się do przedmiotu i celu wizytacji biskup powinien postępować po ojcowsku (*debet paterna forma procedere*); zaś od jego nakazów i dekretów wolno się odwołać (rekurs), ale ze skutkiem tylko dewolutywnym. W innych natomiast sprawach (np. przeniesienie lub usunięcie proboszcza) biskup zobowiązany jest postępować zgodnie z przepisami prawa. W trakcie dyskusji zakładano jednakże możliwość odwoływania się „in suspensivo“ od decyzji (podjętych podczas wizytacji kanonicznej), dla których „ius expresse id caveat“. W rezultacie konsultorzy na posiedzeniu 18 I opowiedzieli się za propozycją, że nawet dla dekretów i decyzji podjętych podczas wizytacji kanonicznej winny mieć zastosowanie kanony mówiące o procedurze administracyjnej, gdzie wynik rekursu postanawia się poddać osądowi przełożonego, do którego wniesiono odwołanie. W tydzień potem (25 I) na wniosek relatora odłożono ten kanon do programu późniejszych badań.

Kan. 33 (CS 405)

Odnośnie do przedłożenia Stolicy Apostolskiej bądź patriarchsze sprawozdania ze stanu eparchii (według specjalnych formularzy przygotowanych przez synod biskupów lub kongregację) zaproponowany przez grupę minor tekst kanonu był następujący:

§ 1. Episcopus eparchialis in territorio suae Ecclesiae patriarchalis potestatem exercens tenetur singulis quinquenniis relationem Patriarchae facere super statu eparchiae sibi commissae iuxta formulam a Synodo Episcoporum statutam; copiam relationis Episcopus ad Sedem Apostolicam ad informationem transmittat.

§ 2. *Episcopus eparchialis extra territoria suae Ecclesiae patriarchalis potestatem exercens singulis quinquenniis eandem relationem Sedi Apostolicae facere debet iuxta formulam ab ipsa statutam; copiam relationis Episcopus ad Patriarcham ad informationem transmittat.*

§ 3. *Ceteri Episcopi eparchiales relationem de statu eparchiae sibi commissae singulis quinquenniis unice Sedi Apostolicae iuxta formulam ab ipsa statutam facere debent.*

Podczas posiedzenia 19 I zaproponowano najpierw zmodyfikowanie paragrafu 2 w sposób następujący: „*Episcopus qui Patriarcham sui ritus habet tenetur singulis quinquenniis [...] itd. Postulowano zamianę słowa „formulam“ na „modum“, którego znaczenie określało przeniesienie na prawo partykularne obowiązku dotyczącego ewentualnych ustaleń innych zaleceń w raporcie (np. co do zwłoki składania raportu). Druga propozycja zyskała uznanie wszystkich konsultorów. Odnośnie zaś do drugiej modyfikacji zauważono, że jest ona sprzeczna z tym, co zespół konsultorski zdążył już przegłosować w sekcji *De territoriis Ecclesiarum patriarchalium*. Niemniej propozycja ta została wpisana do formalnych wniosków, które miały być poddane pod głosowanie w dniach następnych. Po przeprowadzonym głosowaniu 25 II i po jeszcze jednej dodatkowej dyskusji kanon został zaakceptowany w formie przedłożonej przez grupę minor, ale przy niewystarczającej większości głosów popierających (5-3-3). Jeden z konsultorów zgłosił też formalny wniosek, by paragraf 2 dyskutowanego kanonu rozpoczynał się od słów: „*Episcopus qua aggregatus hierarchiae patriarchatus relationem ad Patriarcham transmittat*“. W związku z tym kanon ten stał się przedmiotem nowych narad w dniu następnym. Głosowanie nad poprawionym tekstem — podobnie jak w poprzednich głosowaniach — przeprowadzone w obecności 9 konsultorów było dowodem mało znaczącej większości: 5-3-1. W dniach następnych zdecydowano się ostatecznie na dwa pierwsze paragrafy kontrowersyjnego kanonu w takiej oto formie:*

§ 1. *Episcopus eparchialis in territorio suae Ecclesiae patriarchalis potestatem exercens tenetur singulis quinquenniis relationem Patriarchae facere super statu eparchiae sibi commissae iuxta modum a Synodo Episcoporum statutum; exemplar relationis Episcopus ad Sedem Apostolicam ad informationem transmittat.*

§ 2. *Episcopus eparchialis extra territoria suae Ecclesiae patriarchalis potestatem exercens singulis quinquenniis eandem relationem Sedi Apostolicae facere debet, Patriarchae vero exemplar relationis transmittat; transmissio exemplaris fiat tempore a Synodo Episcoporum statuto.*

Kan. 34 (CS 406)

Episcopi, latini quoque ritus, Sacram Congregationem pro Ecclesiis Orientalibus docent, occasione relationis quinquennalis, de statu et necessitatibus coetum fidelium diversi orientalis ritus in suo territorio commorantium et Hierarcha sui ritus carentium.

W tym przypadku „*ius vigens*“ zawarte w kan. 406 (CS) zachowano w całości, bez żadnej zmiany, z wyjątkiem nazwy „Świętej Kongregacji dla Kościołów Wschodnich“.

Kan. 35 (CS 407-408)

Dotychczasowe prawo wschodnie na temat nawiedzenia progów apostołskich celem uczczenia Apostołów Piotra i Pawła oraz spotkania się tam z papieżem postanawiało: W roku składania sprawozdania (ze stanu diecezji) wszyscy biskupi powinni udać się do Rzymu, by uczcić groby apostołskie i zobaczyć się z papieżem (kan. 407). Obowiązku tego biskup może dokonać osobiście lub przez swego koadiutora, lub

biskupa pomocniczego, jeżeli takowi są; dla słusznych przyczyn uznanych przez Stolicę Apostolską może tego dokonać za pośrednictwem innego odpowiedniego kapłana mieszkającego w jego eparchii (kan. 408).

Nowe prawo w kan. 35 w związku z „*visitatio ad limina*“ wprowadza poważną zmianę. Nowy kanon, rozbudowany w dwóch paragrafach, postanawia:

§ 1. *Episcopi eparchiales in territorio suae Ecclesiae patriarchalis potestatem exercentes intra quinquennium ab eorum inthronizatione, in quantum fieri potest una cum Patriarcha, visitationem ad Urbem peragant Beatorum Apostolorum Petri et Pauli limina veneraturi atque Petri successori in primatu super Ecclesiam universam se sistant.*

§ 2. *Ceteri Episcopi eparchiales singulis quinquenniis, per se vel, si legitime impediti, per alium visitationem peragere debent; quod si Ecclesiae patriarchali aggregati sunt optandum est ut visitatio saltem aliquoties simul cum Patriarcha fiat.*

Powyższa zmiana w treści kanonu jest zgodna ze statusem *sui iuris* Kościołów patriarszych oraz z wyżej omawianym kan. 33, według którego pięcioletnie sprawozdanie winno być najpierw złożone patriarsze, zaś „*visitatio ad limina*“ nie musi być dokonywane w roku sprawozdawczym, jak to postanawia kan. 407 (CS): „*eo anno quo relationem exhibere debent*“. W nowym kanonie wizyta „*ad limina*“ jest rozumiana jako jedna z ważniejszych oznak kościelnej wspólnoty z biskupem Rzymskim, następcą św. Piotra we władzy prymatu nad całym Kościołem. Zdanie wtrącone „*in quantum fieri potest una cum Patriarcha*“ zostało wprowadzone do kanonu z zamiarem podkreślenia w wizycie „*ad limina*“ łączności również z własnym patriarchą, któremu zgodnie z tradycją uznana przez sobory powszechne i papieży „*competit iurisdictio in omnes episcopos [...] proprii territorii, ad normam iuris, et salvo primatu Romani Pontificis*“ (OE nr 7). Po dyskusji nad charakterystycznymi cechami wyrażenia „*aggregatus*“ wprowadzono do paragrafu 2 zdanie: „*quod si Ecclesiae patriarchali aggregati sunt optandum est ut visitatio saltem aliquoties simul cum Patriarcha fiat*“. W paragrafie 1 było umieszczone początkowo słowo „*ab electione*“, które potem zastąpiono wyrażeniem „*ab inthronizatione*“. Natomiast wniosek jednego konsultora zmierzający do zastąpienia sformułowania „*intra quinquennium*“ przez „*temporibus a Synodo Episcoporum statutis*“ został wycofany przez samego wnioskodawcę.

Kan. 36 (CS 413)

Episcopus eparchialis commemorari debet a clericis in Divina Liturgia ceterisque divinis Officiis ad normam legum liturgicarum.

Treść kan. 413 (CS) została zachowana w całości „*ut iacet*“. Nakazuje się — według tego kanonu — by podczas mszy św. i w innych funkcjach liturgicznych „*ad normam legum liturgicarum*“ wspominać biskupa diecezjalnego.

Kan. 37 (nowy)

Dobrowolna rezygnacja biskupa diecezjalnego z urzędu ze względu na podeszły wiek lub niezdatność do pełnienia obowiązków nie była w dotychczasowej dyscyplinie kościelnej regulowana żadnym przepisem prawa. Biskup mógł jednak samorzutnie złożyć rezygnację, ale należało to do rzadkości. Nic więc dziwnego, że już w czasie przygotowań do Soboru Watykańskiego II napływały do Stolicy Apostolskiej wnioski, ażeby ustalić dla wszystkich urzędów duszpasterskich (biskup, proboszcz) wiek prekluzyjny. Intencją wnioskodawców było to, aby urzędnik po przekroczeniu ustalonego

prawem wieku prekluzyjnego tracił z samego prawa urząd, a więc i wszelkie do niego prawa. Takie ułożenie sprawy ułatwiłoby Stolicy Apostolskiej w stosunku do biskupów, a biskupom w stosunku do proboszczów rozwiązanie drażliwej i trudnej sprawy przenoszenia na emeryturę. Sprawą tą zajęli się Ojcowie Soboru postanawiając, by biskupi diecezjalni znajdujący się już w podeszłym wieku lub będący z innego powodu mniej zdadni do pełnienia obowiązków biskupich samorzutnie i dobrowolnie złożyli rezygnację ze stanowiska (*Christus Dominus* nr 21). Inna rzecz, że sposób oddziaływania na zainteresowanych biskupów przybrał tu jedynie formę prośby, apelu i jest całkiem pozbawiony cech imperatywnych. Nadto sobór nie ustanowił żadnej prekluzyjnej granicy wieku. Pojęcie „podeszły wiek”, jakiego używano na soborze, jest samo w sobie dość elastyczne i dopuszcza różne interpretacje. Dopiero motu proprio *Ecclesiae sanctae* przyniosło pod tym względem większe uściślenia. Utrzymując w zasadzie tenor uchwały soborowej, a więc jej charakter prośby i apelu, motu proprio *Ecclesiae sanctae* ustaliło numeryczną granicę wieku prekluzyjnego w wysokości 75 ukończonych lat życia. Dosłowny tekst przepisu wykonawczego jest następujący: „Uprasza się usilnie wszystkich biskupów diecezjalnych i innych zrównanych z nimi w prawie, ażeby nie później, jak po ukończeniu 75 roku życia przedkładali dobrowolnie rezygnację z urzędu na ręce kompetentnej władzy, która się odpowiednio ustosunkuje do tego po rozpatrzeniu wszystkich okoliczności w poszczególnych wypadkach” (I, 11).

Mając na uwadze powyższe zalecenia soborowe oraz znając już odpowiedni kanon wypracowany w tej dziedzinie przez Komisję do Spraw Reformy KPK, nasz zespół zaproponował do dyskusji następujący tekst:

§ 1. Episcopi eparchiales (aliique ipsi iure aequiparati), qui septuagesimum quintum aetatis annum expleverint debent renuntiationem ab officio exhibere Romano Pontifici; in territorio vero patriarchalis Ecclesiae renuntiationem exhibetur Patriarchae, qui in casu de consensu synodi permanentis providere debet.

§ 2. Enixe rogantur Episcopi eparchiales, qui ob infirmam valetudinem aliamve gravem causam officio suo adimplendo minus apti evaserint, ut vel sua sponte cel a Sede Apostolica aut, in territoriis patriarchalis Ecclesiae, a Patriarcha de consensu Synodi Episcoporum, invitati, renuntiationem ab officio exhibeant; renuntiationem cui invitatio praecesserit (de consensu Synodi permanentis) acceptare potest, in ceteris casibus vero ad normam can. NN „De Patriarchis” est procedendum.

W dyskusji nad tak zredagowanym kanonem zauważono najpierw, że paragraf 1 wyraża stanowisko bardziej imperatywne (debent), aniżeli uczyniło to motu proprio *Ecclesiae sanctae*. Następnie poruszono sprawę dotyczącą paragrafu 1, mianowicie wyraża on niemal dosłownie podstawową ideę schematu *De Populo Dei* (kan. 259), podczas gdy w prawie wschodnim trzeba najpierw mówić o biskupach przebywających w obrębie Kościołów patriarchalnych, następnie o tych, którzy pozostają „extra territoria”, choć są agregowani do Kościoła własnego obrządku. Ta ostatnia uwaga została przyjęta przez zespół konsultorów, który (26 I) wprowadził odpowiednią zmianę do kanonu.

Dłuższa dyskusja miała miejsce w związku z związkiem „debent”, które znalazło się w paragrafie 1. Trzej konsultorzy proponowali zastąpienie go przez wyrażenie „sua sponte exhibeant”, a więc zgodnie ze sformułowaniem motu proprio *Ecclesiae sanctae* (I nr 11). Konsultorzy wnioskodawcy uważali, że uzyskują poparcie u pozostałych członków komisji. W głosowaniu — stosunkiem głosów 3 placet, 4 non placet i 1 wstrzymujący się — ich wniosek został odrzucony. Przy takim jednak wyniku gło-

wania dyskutowany paragraf kanonu zaopatrzone w notę polecającą zbadanie tego problemu w czasie późniejszym.

Odnosnie do paragrafu 2 tego kanonu zdanie końcowe: „in ceteris casibus vero ad normam can. NN de Patriarchis est procedendum“, zostało sformułowane podczas wcześniejszego posiedzenia, kiedy układano kanony o patriarchach, choć „Nuntia“ nie zamieściły z tej sesji żadnej relacji. Odnosny kanon *de Patriarchis* nakazuje, że patriarcha może przyjąć rezygnację biskupa złożoną na jego ręce („ipsi facta“), jeżeli uzyska na to zgodę synodu biskupów („de consensu Synodi Episcoporum“). Natomiast w kanonie tutaj zaproponowanym wymaga się od patriarchy na przyjęcie rezygnacji od biskupa mu podległego zgody synodu stałego („de consensu Synodi permanentis“), w skład którego wchodzi sam patriarcha (jako przewodniczący) i czterech innych biskupów.

Po tak przeprowadzonej dyskusji i wyjaśnieniach oba paragrafy kan. 37 schematu otrzymały następującą redakcję:

§ 1. Episcopi aliiqve ipsi in iure aequiparati, eparchias in territorio Ecclesiae patriarchalis regentes, qui septuagesimum quintum aetatim annum expleverint, debent renuntiationem ab officio Patriarchae exhibere, qui casu de consensu Synodi permanentis providebit; extra territoria Ecclesiae patriarchalis haec renuntiationem exhiberi debet immediate Romano Pontifici.

§ 2. Enixe rogantur Episcopi eparchiales, qui ob infirmam valetudinem aliamve gravem causam officio suo adimplendo minus apti evaserint, ut vel sua sponte vel a Sede Apostolica aut, in territoriis patriarchalis Ecclesiae, a patriarcha de consensu Synodi Episcoporum, invitati, renuntiationem ab officio exhibeant; renuntiationem cui invitatio praecesserit Patriarcha acceptare potest, in ceteris casibus vero ad normam can. NN „De Patriarchis“ est procedendum.

Kan. 38 (nowy)

Zgodnie ze wskazaniami soboru, a zwłaszcza z normami wykonawczymi do uchwał soborowych, kan. 38 zajmuje się szczegółowo losami biskupa eparchialnego, który złoży rezygnację z urzędu. W myśl ustaleń kanonu biskup, którego rezygnacja zostanie przyjęta, ma prawo do zachowania miejsca zamieszkania w samej eparchii, o ile będzie sobie tego życzył, chyba że sama Stolica Apostolska lub patriarcha (za zgodą synodu biskupów) — ze względu na specjalne okoliczności — postąpią w tej sprawie inaczej. Natomiast o należyte i godne osoby biskupa utrzymanie ma zatroszczyć się synod biskupów Kościoła patriarchalnego, pamiętając o tym, że pierwszy obowiązek spoczywa na eparchii, dla której biskup służył.

Kanon 38 zrehabilitowany więc na podstawie motu proprio *Ecclesiae sanctae*, z wprowadzeniem do kanonu zdania: „titulum emeriti suae eparchiae retinet“, ze względu na to, że rzecz ta była już od dawna praktykowana w tradycjach wschodnich (zaprowadza ją również do praktyki Kościoła łacińskiego nowe prawo osobowe; por. *De Populo Dei* 260 § 1), brzmi następująco:

§ 1. Episcopus cuius renuntiatione ab officio acceptata fuerit, titulum emeriti suae eparchiae retinet, atque habitationis sedem aliquam, si id exoptet in ipsa eparchia servare potest, nisi certis in casibus ob specialia adiuncta ab Apostolica Sede vel a Patriarcha de consensu Synodi Episcoporum aliter provideatur.

§ 2. Synodus Episcoporum curare debet ut congruae et digne Episcopi renuntiantis sustentationi provideatur, attenta quidem primaria obligatione qua ipsa eparchia cui inservivit.

Kończąc przegląd kanonów dotyczących rozdziału II niniejszego schematu, trzeba jeszcze podkreślić, że dotychczasowe kanony: kan. 414 (na temat pierwszeństwa wśród

biskupów), kan. 415 (o biskupach tytularnych) oraz kan. 416 (o przywilejach biskupów „ab recepta ordinatione”), były szczegółowo dyskutowane i w końcu nie znalazły miejsca w nowym prawie.

3. DE EPISCOPIB COADIUTORIBUS ET AUXILIARIBUS

Byłoby rzeczą w pewnym sensie idealną, gdyby każda eparchia miała tylko jednego biskupa, pełniącego funkcję pasterza eparchii. W praktyce sprawa obecnie wygląda w ten sposób, że prawdziwe potrzeby apostołatu prowadzonego w eparchii wymagają z konieczności ustanowienia niejednokrotnie biskupów pomocniczych. Sporo miejsca poświęca tej sprawie soborowy Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* (nr 25-26). Normy wykonawcze do tego dekretu ogłoszone przez motu proprio *Ecclesiae sanctae* (I nr 13) określają przede wszystkim uprawnienia biskupów pomocniczych. Dzięki temu rozdz. III *O biskupach koadiutorach i pomocniczych* nie nastęrczał naszym konsultorom poważniejszych trudności, zwłaszcza gdy chodziło o cechy charakterystyczne tych biskupów, które w prawie posoborowym zostały dokładnie określone.

Następnie nasi konsultorzy byli zgodni co do zachowania istoty „ius vigens”, a mianowicie treści kan. 417-421 (CS), nawet jeśli chodzi o rozróżnienie pomiędzy biskupami koadiutorami a biskupami pomocniczymi; w kan. 417 § 2 podano, gdzie dotychczasowe prawo ustaliło, że: „Coadiutor datur Episcopo cum iure successionis, Auxiliaris autem sine iure successionis”. Tym bardziej że definicja ta pokrywa się w całości z definicją podaną w dekrécie *Christus Dominus* (nr 26): „Auxiliaris qui nempe sine iure successionis pro dioecesi constituitur [...] Coadiutor, qui nempe cum iure successionis nominatur”.

Rewizja kanonów CS (417-421) stanowiła przedmiot dyskusji zespołu podczas posiedzenia odbytego 19 I 1979 r. Nowe kanony zostały zaakceptowane — poza kilkoma tylko zmianami natury stylistycznej — zgodnie ze schematem wypracowanym przez grupę mniejszą, przez formalne głosowanie przeprowadzone tydzień później (26 I). Oto ich treść.

Kan. 39 (CS 417)

Prawodawca na początku kanonu stwierdza, że jest rzeczą konieczną, aby ustanawiać biskupów pomocniczych w danej eparchii, ilekroć wymagają tego prawdziwe potrzeby apostołatu (np. z racji rozległości eparchii, dużej liczby wiernych czy z innych względów), a biskup sam nie jest w stanie wypełnić wszystkich zadań; na jego prośbę („petente Episcopo eparchiali”) ustanawia się jednego lub kilku biskupów pomocniczych: „Quoties Episcopus vel ob nimiam eparchiae amplitudinem aut nimium incolarum numerum vel ob peculiaria apostołatus aut alias diversae naturae causas nequit seipsum omnia episcopalia munia sicut animarum exigit bonum adimplere unus vel plures Episcopi auxiliares, petente Episcopo eparchiali, constituentur” (§ 1). Liczba biskupów pomocniczych w eparchii jest więc uwarunkowana potrzebami apostołstwa. Zauważmy przy tym, że użyte w kanonie słowa: „petente Episcopo epar-

chiali“ (przyjęte również przez schemat *De Populo Dei* w kan. 261 § 1), są bardziej krępujące aniżeli „ne renuat Episcopus [...] unum pluresve auxiliares expostulare“ (niech się biskup nie wzbrania), które występują w dekrecie *Christus Dominus* (nr 26).

Jeżeli jakieś szczegółowe potrzeby eparchii tego wymagają, mianowicie poważne względy („gravioris scilicet adiunctis“) także natury osobistej, to można ustanowić z urzędu biskupa koadiutora z prawem następstwa („cum iure successionis“), wyposażonego w szczególne uprawnienia („specialibus facultatibus instructus“): „Cum peculiaris id requirat eparchiae necessitas, gravioribus scilicet adiunctis etiam indolis personalis, constitui potest ex officio Episcopus coadiutor cum iure successionis specialibus facultatibus instructus“ (§ 2).

Takie są więc okoliczności mianowania w nowym prawie biskupów pomocniczych, a wśród nich biskupa koadiutora. Nowe prawo dla Kościoła łacińskiego (kan. 370 § 2; schemat *De Populo Dei* kan. 261 § 2) wymienia nadto trzecią postać wśród biskupów pomocniczych, mianowicie: „episcopus auxiliarius specialibus instructus facultatibus“, ale bez prawa następstwa. Jego zadania w prawie wschodnim przechodzą na biskupa koadiutora. Tym samym prawo dla Kościołów wschodnich wyróżnia tylko dwie grupy biskupów pomocniczych — „episcopus auxiliarius“ i „episcopus coadiutor“.

Jeśli chodzi o sposób ustanawiania biskupów pomocniczych i koadiutorów, paragraf 3 kan. 39 odsyła do odpowiednich kanonów mówiących o patriarchach i o biskupach: „Ad constituendos Episcopos auxiliares vel coadiutores servandi sunt canones 34 n. 2 de Patriarchis et 4-12 de Episcopis“. Kanon o patriarchach, do którego konsultorzy się odwołują, został zredagowany na poprzednich posiedzeniach w formie następującej: „Patriarchae de consensu Synodi Episcoporum competit [...]. Episcopo residentiali Coadiutorem vel Auxiliarem dare, servatis canonibus CS 251-255 [tzn. kanony 4-12 obecnego schematu] si designandus Episcopus non sit“.

Kan. 40 (CS 418 §§ 1-2)

Zakres uprawnień i obowiązków biskupów pomocniczych, szczególnie biskupa koadiutora zostaje ustalony kanonami prawa powszechnego, jest też wyszczególniony w piśmie ustanawiającym danego biskupa. „Praeter ea quae in canonibus qui sequuntur statuta sunt iura Coadiutoris desumantur ex litteris quibus constituitur“ (§ 1). Natomiast uprawnienia koadiutora ustanowionego przez patriarchę określa, po wysłuchaniu zdania synodu stałego, sam patriarcha; co się zaś tyczy wszystkich uprawnień i obowiązków biskupich takiego koadiutora, w jakie winien być on wyposażony, patriarcha potrzebuje na to zgody synodu biskupów: „Iura Coadiutoris a Patriarcha constituti determinat ipse Patriarcha, audita Synodo permanenti; quodsi vero de omnibus iuribus et officiis episcopalibus Coadiutori concedendis agatur requiritur consensus Synodi Episcoporum“ (§ 2). Nie wnikając w szczegóły, należy zawsze mieć na uwadze: 1) dobro dusz; 2) jedność rządów w kierowaniu eparchią; 3) współdziałanie biskupów pomocniczych w kolegium biskupów; 4) skuteczną współpracę z biskupem eparchialnym. Wyliczone tu zasady z jednej strony podkreślają konieczność wyposażenia biskupów pomocniczych, przede wszystkim koadiutorów w odpowiednie władze, z drugiej zaś — odpowiedniego ułożenia zakresu władzy. I tak np. dobro dusz i współdziałanie biskupów pomocniczych w kolegium biskupów domagają się w sposób niewątpliwy, by biskup pomocniczy, tym bardziej koadiutor, który w myślach i pro-

jektach ma z konieczności na uwadze swoją przyszłą posługę pasterską w eparchii, uczestniczył czynnie w jej zarządzaniu.

Kan. 41 (CS 419)

Z kolei nowe prawo określa sposób kanonicznego obejmowania urzędu przez biskupa pomocniczego i koadiutora. I tak, koadiutor i biskup pomocniczy, by wejść w kanoniczne posiadanie urzędu, muszą okazać pismo ich ustanawiające biskupowi eparchialnemu i w obecności sekretarza kurii (według kodeksu łacińskiego: w obecności kanclerza), który spisze odpowiedni protokół: „Coadiutor et Auxiliaris, ut canonicum sui officii initium dent, necesse est litteras constitutionis ostendant Episcopo, praesente secretario curiae, qui rem in acta referat“ (§ 1). Gdy chodzi o koadiutora, winien on nadto okazać takie pismo kolegium konsultorów eparchialnych i w obecności kanclerza kurii, który odnotuje ten fakt w aktach kurialnych: „Coadiutor debet praeterea easdem ostendere coetui consultorum eparchialium, praesente cancellario curiae, qui rem in acta referat“ (§ 2).

Jeżeli biskup eparchialny jest związany całkowitą przeszkodą („plene sit impeditus“), wtedy wystarczy, że koadiutor bądź biskup pomocniczy przedłożą odpowiednie pismo tylko kolegium konsultorów eparchialnych (§ 3).

Kan. 42 (nowy)

Wspomnieliśmy już, że współpraca z biskupem eparchialnym domaga się odpowiedniego ustawienia zakresu władzy, tak by biskup pomocniczy, a przede wszystkim biskup koadiutor, uczestniczyli czynnie w zarządzie eparchią. Nowe prawo podaje tu konkretny przepis: Biskup eparchialny ma ustanowić swego koadiutora wikariuszem generalnym, któremu winien zlecić — przed wszystkimi innymi osobami — takie uprawnienia, które z prawa wymagają specjalnego mandatu. „Episcopus coadiutor ab Episcopo eparchiali — według paragrafu 1 kanonu — protosyncellus semper constituitur; insuper ipsi prae aliis Episcopus eparchialis committat, quae ex iure mandatum speciale requirant“.

Termin „protosyncellus“, który pojawia się w tym kanonie po raz pierwszy, odpowiada wyrażeniu „vicarius generalis“ zawartemu w KPK, ale o tym powiemy szerzej przy omawianiu kan. 58 niniejszego schematu. Podobnie słowo „syncellus“ odpowiada łacińskiemu wyrażeniu „vicarius episcopalis“ i występuje w paragrafie 2 omawianego kanonu, a mianowicie: Jeżeli nic innego nie wynika z pisma ustanawiającego, z zachowaniem paragrafu 1, biskup eparchialny ma ustanowić biskupa pomocniczego lub jednego z biskupów pomocniczych, jeżeli jest ich więcej — protosyncellem (czyli wikariuszem generalnym); pozostałych biskupów pomocniczych syncellami (wikariuszami biskupimi), zależnymi jedynie („dumtaxat“) od siebie, których winien się konsultować przy rozważaniu spraw większej wagi, szczególnie duszpasterskich: „Nisi in litteris constitutionis aliud provisum fuerit et firmo praescripto § 1, Episcopus eparchialis, auxiliarem vel unum ex auxiliaribus si plures adsint, suum constituat protosyncellum; alios autem constituat syncellos a sua auctoritate dumtaxat dependentes atque illos in perpendis causis maioris momenti, praesertim indolis pastoralis, consulere velit“ (§ 2).

Słowo „constituatur“ użyte zarówno w paragrafie 1, jak i w paragrafie 2 ma swój ustalony w prawie ciężar gatunkowy i wskazuje wyraźnie na naturę przepisu prawnego oraz jego moc wiążącą. Jak widać, jest to *lex praeceptiva*, przepis nakazujący, który wprowadza prawdziwe zobowiązanie prawne. Biskup eparchialny ma więc ścisły obowiązek ustanowienia koadiutora (oraz biskupa pomocniczego, jeżeli jest tylko jeden w eparchii) swoim protosyncelem. Ma też taki sam obowiązek wobec pozostałych biskupów pomocniczych, jeżeli jest ich więcej, z tym że ustanawia ich wikariuszami biskupimi (syncelami). I chociaż w zasadzie ustanawianie wikariusza generalnego lub wikariusza biskupiego należy do samego biskupa eparchialnego, w paragrafie 2 przewidziana jest możliwość, że już w samym piśmie ustanawiającym biskupa pomocniczego sprawa ta może być rozstrzygnięta. Wskazują na to słowa kanonu: „nisi in litteris constitutionis aliud provisum fuerit“.

Według paragrafu 3 kan. 42 biskup koadiutor i biskup pomocniczy zostali powołani do „udziału w troskach biskupa eparchialnego“. Stąd też skierowano do nich prośbę i apel: niech tak wypełniają swoje obowiązki, aby we wszystkich sprawach postępowali w jednomyślniej zgodzie z nim: „Episcopi coadiutores et auxiliares, eo quod in partem sollicitudinis Episcopi eparchialis vocati sunt, ita munus suum exercent, ut in omnibus negotiis unanima consensione cum ipso procedant“.

Kan. 43 (CS 418 §§ 3-4)

Biskup koadiutor i biskup pomocniczy, jeżeli nie mają słuszných przeszkód, mają obowiązek (debent) wyřęcać biskupa eparchialnego w wypełnianiu tych funkcji, które należą do niego samego: „Episcopus coadiutor et auxiliaris iusto impedimento non detentus debet quoties fuerit ab Episcopo eparchiali requisitus functiones obire quas Episcopus eparchialis ipse peragere deberet“ (§ 1).

Jeśli natomiast koadiutor i biskup pomocniczy chcą i mogą spełniać obowiązki i funkcje biskupie, biskup eparchialny nie powinien zlecać na stałe spełniania ich innym osobom: „Quae episcopalía iura et functiones Episcopus coadiutor et auxiliaris potest et vult exercere, Episcopus eparchialis habitualiter alii ne committat“ (§ 2).

Kan. 44 (CS 420)

Na temat rezydencji, czyli stałego przebywania w granicach eparchii biskupów pomocniczych wypowiada się kan. 44. Wszyscy oni, nie wyłączając koadiutora, są obowiązani do rezydencji w eparchii, pomijając czas wakacji (jeden miesiąc), o czym postanawia kan. 29 § 2. Mogą natomiast, za zgodą biskupa eparchialnego, opuścić diecezję jedynie na krótki czas (np. dla wykonania jakiegoś zadania): „Episcopus coadiutor et auxiliaris obligatione tenentur residendi in eparchia e qua, exceptis causis de quibus in can 29 § 2, ne discedat nisi ad breve tempus, Episcopo eparchiali consentiente“.

Kan. 45 (CS 421)

W kanonach nowego prawa postanowiono, dla podkreślenia godności i powagi biskupa pomocniczego, że władze biskupa pomocniczego jako wikariusza generalnego (protosyncela) czy wikariusza biskupiego (syncela) nie wygasają z chwilą zawakowania stolicy eparchialnej. Jest to całkiem nowy przepis, gdyż wschodnie prawo osobowe w kan. 437 § 1 (tak jak KPK w kan. 371) wyraźnie zastrzega, że wikariusz generalny traci

swą władzę w momencie zawakowania stolicy biskupiej. Oczywiście, kanon ten zachowuje w dalszym ciągu swą moc wiążącą, ale tylko w stosunku do wikariusza generalnego bez sakry biskupiej. Natomiast obecnie biskup pomocniczy jako protosyncel lub syncel zachowuje wszystkie swoje uprawnienia, jakie posiadał z prawa, gdy stolica eparchialna była obsadzona, chyba że w przypadku specjalnym na jakimś terenie zostało postanowione inaczej: „Episcopus auxiliarius, sede vacante, potestates protosyncelli vel syncelli retinet, nisi in territoriis propriae Ecclesiae in casu peculiari statutum fuerit“ (§ 2).

Biskup koadiutor z chwilą zawakowania stolicy eparchialnej staje się natychmiast (statim) administratorem eparchii (w prawie łacińskim: biskupem diecezjalnym — por. kan. 376 § 1), zanim nie obejmie — zgodnie z kan. 13 — w kanoniczne posiadanie stolicy, co się dokonuje poprzez intronizację: „Vacante sede, Episcopus coadiutor statim evadit Administrator eparchiae, usquedum sedis possessionem ad normam can. 13 coeperit, firmis facultatibus quas sede plena exercebat“ (§ 1).

Kan. 46 (nowy)

Odnosnie do obowiązku zrzeczenia się urzędu stosuje się wobec biskupa koadiutora i biskupa pomocniczego tę samą zasadę, która odnosi się do biskupa eparchialnego, a więc w myśl kan. 37 §§ 1-2. Powinni to jednak czynić biskup koadiutor w porozumieniu z tym, kto go ustanowił (np. patriarcha z synodem); biskup pomocniczy zaś ma o tym powiadomić biskupa eparchialnego:

§ 1. Episcopo coadiutori, ad renuntiationem ab officio quod attinet, applicatur praescriptum can. 37.

§ 2. Episcopo auxiliari ad renuntiationem ab officio quod attinet, applicatur can. 37, Episcopus tamen de renuntiatione statim moneat Episcopum eparchialem.

Powody dla rezygnacji muszą być te same, a więc ukończony 75 rok życia lub niezdolność do pracy ze względu na chorobę bądź też inną przyczynę.

4. DE CONVENTU EPARCHIALI

Dziewięć kanonów wprowadzonych do schematu pod nazwą *De conventu eparchiali* (w KPK odpowiada mu nazwa *De synodo dioecesisana*) stanowi próbę znowelizowania kanonów 422-428 występujących w motu proprio *Cleri sanctitati*. Wszyscy konsultorzy okazali się jednomyślni, gdy chodziło o tytuł dla tej sekcji. Proponowano dwie nazwy: „conventus eparchialis“ i „synodus eparchialis“. W terminologii wschodniej z pojęciem „synod“ wiąże się na ogół istnienie władzy rozstrzygającej, gdyż do kompetencji różnego rodzaju wschodnich synodów należy głos decydujący, dlatego zdecydowano się na pozostawienie w nowym prawie dotychczasowej nazwy „conventus eparchialis“. Tym samym konsultorzy pragną podkreślić, że kompetencje zgromadzenia eparchialnego są takie same jak synodu diecezjalnego w Kościele łacińskim, gdyż w obu wypadkach jedynym prawodawcą jest sam biskup diecezjalny; zgromadzenie zaś eparchialne i synod diecezjalny posiadają jedynie głos doradczy. Rolę tę zdecydowanie charakteryzuje kan. 47 schematu (kan. 422 CS): „Conventus

eparchialis adiutricem praestat operam Episcopo in iis quae ad patriculares cleri populique eparchiae necessitates vel utilitates referuntur“.

Zasadnicze zmiany zaproponowane w tej sekcji dotyczą szczególnie kanonów 422, 424 i 426 CS. I tak w kan. 48 schematu czas odbycia zgromadzenia eparchialnego ustala się: „quinto saltem quoque anno“; dotychczasowe prawo polecało odbywać takie zgromadzenie przynajmniej raz na dziesięć lat: „decimo saltem quoque anno“ (por. kan. 422 § 1 CS). Sporo zmian należy odnotować w kan. 50 schematu w porównaniu z kan. 424 CS, który określa, kto powinien być zawezwany na zgromadzenie eparchialne i na jakich osobach ciąży obowiązek stawienia się na zgromadzeniu. Najważniejsze z tych zmian dotyczy dopuszczenia do udziału w „conventus eparchialis“ ludzi świeckich. Konsultorzy usunęli najpierw z kan. 424 § 1 klauzulę „laicis exclusis“, następnie do kan. 50 schematu wprowadzili pozytywną normę zezwalającą świeckim na branie udziału w formalnych sesjach zgromadzenia, tak jednak, by liczba świeckich nie przewyższała 1/3 ogółu uczestników. „Laici sive ex viris sive ex mulieribus — stanowi nr 8 tegoż kanonu — a consilio pastorali, ubi adsit, electi, secus modo ab Episcopo determinato ita ut numerus laicorum tertiam partem sodalium conventus non superet“. Prawodawca zezwalając na udział świeckich w posiedzeniach zgromadzenia eparchialnego, choć nie mówi o tym wyraźnie, pozwala im na udział w pracach przygotowawczych oraz we wszystkich innych sesjach mających charakter zwykłych spotkań informacyjnych.

W kan. 425 CS pominięto paragraf 2 (por. kan. 51 schematu). Paragraf ten pozwala biskupowi „iustis poenis punire et compellere“ wszystkich, którzy będąc wezwani na zgromadzenie eparchialne, odmówili udania się na obrady. Zmianę tę umotywowano tym, że nie wypada, by fakt nieobecności na zgromadzeniu zakładał „delictum ecclesiasticum“ ustalane z góry przez samo prawo powszechne. Jeżeli zaistnieje tego potrzeba, biskup może w każdej chwili odwołać się do władzy przypominania członkom zgromadzenia, ewentualnie nieobecny, ich obowiązków, posługując się w wypadku konieczności „monitio canonica cum comminatione poenae“.

Zauważmy też, że kan. 55 schematu jest normą zupełnie nową, nie mającą żadnego odpowiednika w motu proprio *Cleri sanctitati* wprowadzoną do schematu na wniosek jednego z konsultorów (kanon ten nie występował w projekcie grupy minor).

Gdy chodzi o kan. 424 CS, grupa minor ułożyła następujący tekst podstawowy, nad którym w gronie konsultorów wywiązała się bardzo ożywiona dyskusja:

§ 1. Ad conventum convocandi sunt eumque adire debent:

1. Omnes Episcopi eisdem ritus in eparchia domicilium habentes;
2. Protosyncellus omnesque Syncelli;
3. Consultores eparchiales;
4. Rector seminarii eparchialis saltem maioris;
5. Protopresbyteri;
6. Membra consilii presbyteralis atque aliqui delegati consilii pastoralis, ubi extat, ab eodem consilio eligendi modo et numero iure particulari statuto;
7. Parochi civitatis in qua conventus celebratur;
8. Ex unoquoque protopresbyteratu unus saltem presbyter vel (si nr 7 omittatur) parochus ab omnibus eligendus inibi curam animarum actu habentibus; item eligendus est alius presbyter, qui, eodem impedito, eius locum sufficiat;
9. Superiores monasteriorum sui iuris atque aliqui superiores ceterorum religiosorum in eparchia commorantes eligendi numero et modo iure particulari statutis;

10. Laici sive ex viris sive ex mulieribus a consilio pastorali, ubi adsit, electi, secus modo ab Episcopo determinato ita ut numerus laicorum fere tertiam partem sodalium conventus attingat.

W trakcie dyskusji grupa konsultorska uzgodniła dokonanie w paragrafie 1 następujących zmian w stosunku do treści, jaka została sformułowana przez GM:

1) Ze względu na godność i w celu uniknięcia ewentualnych trudności dla biskupa eparchialnego, zwołującego „conventum eparchiale”, usunięto nr 1, pozostawiając w ten sposób biskupowi eparchialnemu swobodę zapraszania — bez żadnego wyjątku — wszystkich biskupów własnego obrządku, rezydujących w jego eparchii. To usunięcie było częściowo wskazane ze względu na fakt, że biskupi koadiutorzy i biskupi pomocniczy, będąc „protosyncelli” i „synceli” w myśl kan. 42 niniejszego schematu, są członkami zgromadzenia eparchialnego we wszystkich przypadkach, zgodnie z nr. 2 omawianego tu paragrafu.

2) W numerze 2 (który stał się nr. 1 paragrafu) w poczet członków zgromadzenia zaliczono również wikariusza sądowego (oficjała) oraz ekonoma eparchialnego. Wniosek ten został przyjęty (26 I), ale dopiero po zaaprobowaniu kan. 75 niniejszego schematu, gdzie postanawia się, że ekonomem może być osoba duchowna bądź świecka („sive clericus sive laicus”), co też stanowi zmianę prawa dotąd obowiązującego (por. CS kan. 438 § 2, 1°; motu proprio *Postquam Apostolicis litteris* kan. 202 § 1, 1°), które wymaga, aby urząd ten był sprawowany przez „duchownego godnego zaufania” („clericus fidelis”). Ekonom eparchialny, jeśli byłby kapłanem, zgodnie z kan. 84 § 2 tego schematu, staje się z samego prawa konsultorem eparchialnym, a zatem jako taki członkiem zgromadzenia eparchialnego.

3) Z kolei w numerze 7 omawianego paragrafu zgłoszono użycie słowa „parochi” w liczbie pojedynczej celem uniknięcia — w przypadku miasta liczącego więcej parafii — nadmiernej liczby obecnych na zgromadzeniu proboszczów. Po dyskusji nad tym wnioskiem konsultorzy postanowili usunąć numer 7 w całości, ponieważ paragraf 2 tego kanonu (50) zawiera już wystarczające wskazówki w tej kwestii.

4) W numerze 10 paragrafu — na wniosek jednego z konsultorów — pominięto w kanonie wyrażenie „fere tertia pars”, by nie pozwolić biskupowi na przekroczenie liczby 1/3. Słowo „fere” wprowadzone przez GM miało określony zamiar, oznaczało, że biskup w razie potrzeby mógł tę cyfrę przekroczyć, lecz oczywiście nie za dużo. Wniosek ten był przedmiotem wyjątkowo długiej dyskusji i był głosowany oddzielnie 26 I. Stosunkiem głosów 6 placet przy 3 non placet wyrażenie „fere” zostało usunięte. By nie budzić żadnej wątpliwości co do ścisłego rozumienia znaczenia słów „pars tertia”, nr 10, który w schemacie został przesunięty na miejsce ósme, otrzymał brzmienie następujące: „ita ut numerus laicorum tertiam partem conventus non superet”.

Gdy chodzi o pozostałe numery paragrafu, zostały zaakceptowane przez konsultorów zgodnie z tekstem przytoczonym poniżej, jednocześnie z innymi kanonami tego rozdziału.

Kan. 47 (CS 422)

Conventus eparchialis adiutricem praestat operam Episcopo in iis quae ad particulares cleri populique eparchiae necessitates vel utilitates referuntur.

Kan. 48 (CS 422)

§ 1. *Conventus eparchialis celebretur quinto saltem quoque anno, nisi in iure particulari singularum Ecclesiarum sui iuris brevius tempus statuatur.*

§ 2. *Si Episcopus plures eparchias quocumque titulo regat huic legi satisfacit unum tantum conventum ex omnibus eparchiis convocando.*

§ 3. *De conventus eparchiali convocatione Episcopus eparchialis Patriarcham quamprimum certiozem faciat.*

Kan. 49 (CS 423)

§ 1. *Episcopi eparchialis est conventum eparchialem convocare, eidem per se vel per alium praeesse, illum suspendere vel absolvere.*

§ 2. *Vocante sede conventus suspenditur ipso iure, donec novus Episcopus de re decernat.*

Kan. 50 (CS 424)

§ 1. *Ad conventum convocandi sunt eumque adire debent:*

1. *Protosyncellus, syncelli, vicarius iudicialis ac oeconomus eparchialis;*

2. *Consultores eparchiales;*

3. *Rector seminarii eparchialis saltem maioris;*

4. *Protopresbyteri;*

5. *Ex unoquoque protopresbyteratu unus saltem parochus ab omnibus eligendus inibi curam animarum actu habentibus: item eligendus est alius presbyter qui, eodem impedito, eius locum sufficiat;*

6. *Membra consilii presbyteralis atque aliqui delegati consilii pastoralis, ubi extat, ab eodem consilio eligendi, modo et numero iure particulari statutis;*

7. *Superiores monasteriorum sui iuris atque aliqui superiores ceterorum religiosorum in eparchia commorantes eligendi numero et modo iure particulari statutis;*

8. *Laici sive ex viris sive ex mulieribus a consilio pastorali, ubi adsit, electi, secus modo ab Episcopo determinato ita ut numerus laicorum tertiam partem sodalium conventus non superet.*

§ 2. *Episcopus, si opportunum iudicaverit potest ad conventum vocare alios quoque. Episcopus proprii ritus praesertim in eparchia domicilium habentes, servata tamen, in quantum fieri potest, proportione de qua in § 1 nr 8.*

§ 3. *Personas alterius ritus ad conventum eparchialem Episcopus luadabiliter invitat, quibus, etiam ius suffragii concedere potest.*

§ 4. *Ad conventum eparchialem invitari possunt aliqui observatores ex Ecclesiis vel Communitatibus ecclesialibus non catholicis.*

Kan. 51 (CS 425)

Hi qui conventum adieu debent, si legitimo impedimento detineantur, non possunt mittere procuratorem qui eorum nomine conventui intersit; sed Episcopus de impedimento certiozem faciant.

Kan. 52 (CS 426)

§ 1. *Episcopus opportuno ante conventus celebrationem tempore, unam vel plures constituat commissiones; quarum est res in conventu tractandas apparare.*

§ 2. *Curet etiam ut, tempore opportuno, omnibus qui convocati sunt quaestionum tractandarum schema tradatur.*

Kan. 53 (CS 427)

Propositae quaestiones omnes liberae adstantium disceptationi in sessionibus conventus subiiciantur.

Kan. 54 (CS 428)

Unicus est in conventu eparchiali legislator Episcopus eparchialis, ceteris suffragium tantum consultivum habentibus; unus ipse subscribit constitutionibus quae in conventu datae sunt; quae si in conventu promulgentur, eo ipso obligare incipiunt, nisi aliud expresse caveatur.

Kan. 55 (nowy)

Textum declarationum ac consitutionum quae in conventu datae sunt, Episcopus eparchialis quamprimum cum Patriarcha communicet; extra vero territoria Ecclesiae patriarchalis id quamprimum communicet cum Sede Apostolica et, si Ecclesiae patriarchali aggregatus sit, etiam cum Patriarcha.

5. DE CURIA EPARCHIALI

Tekst dwóch wstępnych kanonów zaproponowanych przez GM był następujący:

Kan. 56 (CS 429)

§ 1. Episcopus penes suam sedem instructam habere debet curiam quae ipsum iuvat in regimine eparchiae sibi commissa.

§ 2. Ad curiam pertinent protosyncellus, syncelli, oeconomus et consilium de re oeconomica, vicarius iudicialis, cancellarius, promotor iustitiae et defensor vinculi, eparchiales iudices et examinatores, et aliae personae quae ad praedictorum officia recta adimplenda ab Episcopo assumuntur.

§ 3. Episcopus, necessitate vel utilitate eparchiae exigente, alios quoque officiorum titulares, etiam permanentes, in curia constituere valet.

Kan. 57 (CS 430)

§ 1. Nominatio et remotio ab officiis eorum qui officia in curia eparchiali exercent spectat ad Episcopum eparchialem firmo can. 42.

§ 2. Omnes qui ad officia in curia admittuntur debent:

1. Promissionem emittere de munere fideliter adimplendo, addito iuramento, secundum rationem iure vel ab Episcopo determinatam.

2. Negotia ad se spectantia debita cum diligentia tractare, ad normam iuris.

3. Secretum servare intra fines et secundum modum iure aut ab Episcopo determinatos.

Na wniosek jednego z konsultorów wprowadzono do kan. 56 w paragrafie 2 wzmiankę o notariuszu. Wszyscy się na to zgodzili. Natomiast wzmianka na temat egzaminatorów eparchialnych została pominięta, ponieważ kanony 452-457 CS, na które GM się powoływała, zostały również z nowego prawa usunięte. Inny konsultor postulował, aby rada kapłańska i rada duszpasterska wchodziły także w skład rozdziału *De curia eparchiali* z tego samego tytułu, co „consilium de re oeconomica”. Później jednak ów konsultor zmienił swój wniosek proponując, by wśród organów, które „ex iure communi pertinent ad curiam eparchialem”, nie było w kanonie wzmianek o żadnej radzie. Jednakże żaden z tych wniosków nie został przyjęty przez zespół konsultorów. W dotychczasowym prawie (por. motu proprio *Postquam Apostolicis litteris* kan. 263) rada do spraw ekonomicznych nie jest zaliczana do kurii eparchialnej, konsultorzy jednak — jak to zobaczymy — uważali, że rada ta jest tak ściśle związana z urzędem ekonoma eparchialnego (por. kan. 75-76 niniejszego schematu), iż obie te instytucje powinny należeć do samej kurii, podczas gdy zadania rady kapłańskiej i duszpasterskiej — jak określa je schemat w kan. 77-88 — należą do organów jedynie doradczych, a zatem pomocniczych całej kurii eparchialnej.

W trakcie debaty konsultorskiej wysunięto jeszcze inną propozycję, a mianowicie, by w kanonie nie zamieszczać listy osób wchodzących w skład kurii eparchialnej. Natomiast zdaniem wnioskodawcy raczej byłoby wskazane podanie, z jakich urzędów składa się kuria, co też zresztą zrobiono w przypadku kurii patriarszej. Jednakże wniosek ten nie zyskał należytej akceptacji, ponieważ, jeśli z jednej strony jest prawdą,

że kuria eparchialna składa się („curia constat“) z różnych urzędów lub stanowisk, to z drugiej strony istnieje potrzeba wskazania w sposób bardzo jasny, kim są te osoby „quae ad curiam pertinent“.

Następny wniosek dotyczył pominięcia w kan. 56 schematu całego paragrafu 3, natomiast wprowadzenie w jego miejsce do paragrafu 2 tegoż kanonu słowa „saltem“ tuż przed wyliczaniem poszczególnych urzędników kurialnych. Paragraf ten zaczynałby się od słów: „Ad curiam pertinent saltem protosyncellus“. Dzięki takiemu zabiegowi redakcyjnemu dla biskupa istniałaby możliwość powoływania jeszcze innych osób na stanowiska kurialne nie przewidziane w kanonie. Na posiedzeniu 22 I wniosek ten przyjęto większością głosów, zaś tekst poddany pod głosowanie w następnych dniach został zredukowany (przez słowo „saltem“) tylko do dwóch paragrafów. Wydawało się, że cała sprawa została już zakończona. Tymczasem jeden z konsultorów zgłosił formalny wniosek usunięcia z paragrafu 2 słowa „saltem“, gdyż druga część paragrafu „et aliae personae [...] assumuntur“ byłaby zbędna. Podczas końcowego głosowania, które odbyło się 22 I, przeważył ten ostatni wniosek. W rezultacie tych poprawek kan. 56, wstępną do tego rozdziału, przybrał aktualnie następującą formę:

§ 1. Episcopus penes suam sedem instructam habere debet curiam quae ipsum iuvat in regimine eparchiae sibi commissae.

§ 2. Ad curiam pertinent protosyncellus, syncelli, oeconomus et consilium de re oeconomica, vicarius iudicialis, cancellarius, promotor iustitiae et defensor vinculi, eparchiales iudices, notarii, et aliae personae quae ad praedictorum officia recte adimplenda ab Episcopo assumuntur.

a) De protosyncello et syncellis

W dotychczasowym prawie wschodnim słowo „syncellus“ jest równoznaczne z określeniem „vicarius generalis“ w KPK dla Kościoła łacińskiego. Urząd wikariusza generalnego, który „potestate ordinaria [...] Eiscopum in universae eparchiae regimine adiuvat“ (por. kan. 58 schematu) — zostało to wyraźnie określone w dekrecie soborowym *Christus Dominus* w nrze 27 — jest czymś innym od urzędu wikariusza biskupiego, który ma tę samą władzę, ale „in determinata dioecesi parte“. Te dwie formy prawne odnajdujemy w praktyce Kościołów wschodnich od najdawniejszych czasów, choć przyznawane im uprawnienia (zwyczajne, delegowane, wikariuszowskie) pojmowane są bardzo różnie w zależności od konkretnego przypadku. Terminy „syncellus“ i „protosyncellus“ mające wyraźnie monastyczne pochodzenie (por. *Fonti* II nr X s. 472), a także bizantyjskie, ale przyjęte następnie przez tradycję aleksandryjską, antiocheńską i chaldejską, oznaczają „wikariusza“, który uzyskał sprawowanie pewnych uprawnień w imieniu biskupa lub patriarchy.

Aby w nowym kodeksie prawa wschodniego wyraźnie odróżnić „wikariuszy generalnych“ od „wikariuszy biskupich“ — jak wymaga tego dekret *Christus Dominus* (nr 27) — komisji konsultorów *De Sacra Hierarchia* zależało na sprecyzowaniu owej tradycyjnej terminologii, której brakowało jednak określonego znaczenia prawnego. Zespół zaproponował zatem używanie od tej chwili, w znaczeniu ściśle prawnym (nawet, jeśli słowo „proto“ etymologicznie zakłada kilku „syncelli“, co nie zdarza się jednak w mniejszych eparchiach), terminu „protosyncellus“ na określenie „vicarius generalis“, zaś terminu „syncellus“ na oznaczenie „vicarius episcopalis“. Oczywiście

terminologia ta będzie musiała być wprowadzona do wszystkich schematów przyszłego kodeksu dla katolickich Kościołów wschodnich.

Treść innych kanonów tej sekcji nie wzbudzała większych wątpliwości. Wszystkie je przytoczymy w tej formie, w której zostały przegłosowane 26 I. Poczynimy jedynie następujące uwagi:

1. Treść kan. 58 schematu została tak sformułowana, aby urząd protosyncela stał się obowiązkowy dla wszystkich eparchii. Należało więc w tym celu usunąć pierwsze słowa kan. 432 (CS): „quoties rectum eparchiae regimen id exigat”, który też został przy tej okazji ponownie przejrany. Po dyskusji na ten temat zespół faktycznie wypowiedział się za obowiązującym charakterem tej normy, ponieważ jest przekonany, że „należyte rządy” („rectum regimen”) wymagają, by we wszystkich przypadkach i dla każdej ewentualności istniała w eparchii władza, która oprócz samego biskupa eparchialnego dysponuje stale zwyczajnymi uprawnieniami w całej eparchii.

2. Drugą dyskusję wywołała treść kan. 60 schematu, który jest odpowiednikiem kan. 433 § 1 CS, dotyczącego przymiotów kandydata na urząd syncela. Jeden z wymogów nakazuje, by syncel był kapłanem niezonatym („syncellus sit sacerdos coelebs”). Dyskusja dotyczyła odpowiedzi na pytanie, czy tego rodzaju wymóg winien być zachowany w nowym prawie wschodnim? Brano tutaj z jednej strony pod uwagę pewne precedensy historyczne, zaś z drugiej — uprawnienia niejako biskupie przysługujące protosyncelom i syncelom. W wyniku ożywionej dyskusji zdecydowano się na zatrzymanie w nowym prawie przymiotu „coelebs”, bez jakichkolwiek uściśleń w tekście prowizorycznym. Zaopatrzone go jednak w odpowiednią notę dotyczącą dwóch wniosków: 1) usunąć z kanonu słowo „coelebs”, 2) zatrzymać je w prawie powszechnym z dodatkiem klauzuli: „nisi ius particulare aliud statuat”. W głosowaniu (26 I) wniosek pierwszy został odrzucony, podczas gdy wniosek drugi — wciąż prowizoryczny — został zaakceptowany stosunkiem głosów: 7-2-0. Zauważmy jednak, że tego rodzaju „ius particulare” w Kościołach wschodnich aktualnie nie istnieje.

3. Redakcja kan. 64 w schemacie, stanowiąca rewizję kan. 437 CS, nastęrczyła spore trudności. Poza kilkoma mało ważnymi zmianami długo dyskutowano nad stosownością zniesienia lub nie w trzecim paragrafie kan. 64 słów, poczynając od słowa „nisi”. Tekst zaproponowany przez GM został przejęty w dosłownym brzmieniu ze schematu komisji łacińskiej *De Populo Dei*, w którym stanowi się: „Suspensio muneris Episcopi diocesani suspenditur potestas vicarii generalis et vicarii episcopalis, nisi episcopali dignitate aucti sint” (por. kan. 294 § 2). Jedynie terminy „vicarius generalis” i „vicarius episcopalis” zastąpiono ich wschodnimi odpowiednikami „protosyncellus” i „syncellus”. Promotor wniosku za zniesieniem ostatniego urywka zdania: „nisi episcopali dignitate aucti sint”, podkreślał różnicę zachodzącą między przypadkiem „sedens vacans” („protosyncelowie” i „syncelowie” mający sakrę biskupią zachowują swe własne uprawnienia) a przypadkiem „suspensio muneris sede plena” (władza, w imieniu której sprawowane są te uprawnienia, pozostaje nadal władzą biskupa eparchialnego). W głosowaniu 26 I wniosek ten zyskał wymaganą liczbę głosów, tym samym ostatni paragraf kan. 64 nie zawiera aktualnie klauzuli „nisi episcopali dignitate aucti sint”.

Treść schematu kanonów sekcji dotyczącej protosyncela i syncelów jest następująca:

Kan. 58 (CS 432)

In unaquaque eparchia constituendus est protosyncellus, qui potestate ordinaria ad normam canonum qui sequuntur instructus Episcopum in universae eparchiae regimine adiuvet.

Kan. 59 (CS 432 §§ 3-4)

Quoties rectum eparchiae regimen id requirat constitui possunt unus aut plures syncelli qui nempe in po iure in determinata eparchiae parte aut in certo negotiorum genere aut quoad fideles determinati ritus certive personarum coetus, ea gaudent potestate quam ius commune protosyncello tribuit.

Kan. 60 (CS 433)

§ 1. Firmo can 42, protosyncellus et syncellus sint praesbyteri, coelibes, nisi ius particulare aliud statuat, in quantum fieri potest e clero eparchiali, annos nati non minus triginta, in aliqua sacra scientia doctores vel licentiatii vel saltem vere periti, sana doctrina, probitate, prudentia ac rerum gerendarum experientia commendati.

§ 2. Protosyncelli vel syncelli officium ne committatur Episcopi consanguineis usque ad tertium gradum inclusive, aut, exclusa necessitate, parochi ceterisque curam animarum habentibus.

§ 3. Episcopus potest protosyncellum et syncellum ex alia eparchia assumere.

Kan. 61 (CS 434)

§ 1. Nisi aliud expresse caveatur, protosyncello in universa eparchia, syncello vero intra limites muneris sibi commissi, vi officii, ea competit, in spiritualibus ac in temporalibus, potestas executiva, quae Episcopo, iis exceptis quae ipse Episcopus sibi reservaverit aut quae ex iure requirant speciale mandatum, quo non obtento actus ad quem huiusmodi mandatum requiritur est nullus.

§ 2. Nisi aliud expresse cautum fuerit, protosyncellus et syncellus, exequi possunt rescripta apostolica vel patriarchalia quae Episcopo vel praecedenti rectori eparchiae remissa sunt ac regulariter ad ipsos quoque pertinent, ad normam § 1, facultates habituales Hierarchae loci concessae.

Kan. 62 (CS 435)

§ 1. Protosyncellus et syncelli praecipua acta curiae ad Episcopum referant ipsumque certiozem faciant de iis quae gesta aut gerenda sint ad tuendam in clero et populo disciplinam.

§ 2. Caveant ne suis potestatibus utantur contra mentem et voluntatem sui Episcopi.

Kan. 63 (CS 436 § 2)

Protosyncellus et syncellus qui Episcopi non sunt, durante munere, habent privilegia et insignia primae post episcopalem potestatis.

Kan. 64 (CS 437)

§ 1. Expirat protosyncelli et syncelli potestas per legitimam renuntiationem aut remotionem vel sedis episcopalis vacationem firmis § 2, can. 45 § 2 et can. 90 §§ 2-3.

§ 2. In eparchia Patriarchae propria sede vacante, non expirat protosyncelli potestas, firmo can. 96 § 1.

§ 3. Suspenso munere Episcopi eparchialis suspenditur potestats protosyncelli et syncelli.

b) De cancellario aliisque notariis et archivo eparchiali

W styczniu 1977 r. podczas rewizji treści kanonów 300, 301 i 304 CS dotyczącej kurii patriarchalnej komisja połączyła te trzy kanony w jeden, m.in. powiedziano w nim: „praeter cancellarium... patriarcha alios quoque notarios pro tota sua Ecclesia constituere valet, quibus omnibus canones 440-441 applicentur: archivum patriarchale regatur normis in cann. 442-451 praescriptis“. Dołączono jednak do tego tekstu notę

informującą, że zamiarem komisji jest to, by kanony 440–451 CS odnoszące się do notariuszy i archiwum eparchialnego zostały odpowiednio przegrupowane, zarówno do sekcji *De curia patriarchali*, jak też do sekcji *De curia eparchiali*. Uważano bowiem, że w ten sposób kuria patriarsza będzie stanowiła odpowiedni przykład, na wzór którego można by zorganizować kurie eparchialne, a nie odwrotnie. Komisja konsultatorów obradująca w 1978 r. w grupie mniejszej po ponownym rozważeniu tego zagadnienia zaproponowała odroczenie decyzji ze stycznia 1977 r. pozostawiając w rezultacie kanony „de notariis” i „de archivo” w sekcji *De episcopis*. Postanowiono tak ze względu na to, że kanony zawierają bardzo szczegółowe przepisy, których w miarę możliwości unikano w schemacie *De patriarchis*. Zespół konsultatorów, obradując w styczniu 1979 r., wypowiedział się pozytywnie za tą propozycją. Podobnie też było z całym schematem *De cancellario aliisque notariis et archivo eparchiali* zredagowanym przez GM, z wyjątkiem kan. 65 § 1. Trzeba jednak od razu zaznaczyć, że prawie wszystkie kanony tej sekcji są zgodne z analogicznymi kanonami wypracowanymi przez komisję łańcisną, uwidocznionymi w schemacie *De Populo Dei* (kan. 295–304).

We wspomnianym kan. 65 § 1 postanowiono zdanie „cancellarius qui sit presbyter”, znajdujące się w kan. 439 § 1 CS, uzupełnić przez słowa „vel diaconus”. Podkreślono przy tym, że komisja łańcisną ze swej strony skreśliła (w schemacie *De Populo Dei* kan. 295 § 1) w ogóle wyrażenie „qui sit sacerdos” z kan. 372 KPK, z wyraźnym zamiarem dopuszczenia możliwości zatrudnienia osób świeckich na stanowisko kanclerza w kuriach diecezjalnych. W toku dyskusji nad tą kwestią zarysowały się dwa stanowiska. Część konsultatorów uważała za słuszne dopuszczenie osób świeckich do sprawowania urzędu kanclerza ze względów choćby ekumenicznych, argumentując, że prawosławni zdążyli już taką praktykę wprowadzić u siebie. Inni konsultorzy byli zdania, by dopuszczenie bądź niedopuszczenie świeckich do urzędu kanclerza było uzależnione od prawa partykularnego poszczególnych Kościołów wschodnich. Wreszcie byli i tacy, którzy domagali się, by najpierw zdecydować, czy do sprawowania urzędu kanclerza wymagana jest władza święceń. W przeciwnym wypadku — o ile nie istnieją poważne racje temu przeciwne — urząd ten mógłby być powierzany osobom świeckim. Wielu konsultatorów uznało wówczas, że szczególnie zastrzeżony charakter tego urzędu stanowi właśnie „o poważnych racjach przeciwnych”. Dnia 26 I wniosek za wyeliminowaniem z kan. 65 schematu zdania wtrąconego „qui sit presbyter vel diaconus” był ponownie dyskutowany, a wreszcie odrzucono (liczba głosów — 3 placet, 4 non placet, 1 wstrzymujący się). W tej sytuacji do kanonu dołączono notę przypominającą konsultorom, by zwrócili na ten punkt uwagę w trakcie swoich późniejszych prac.

Jak wspomnieliśmy, wszystkie pozostałe kanony tej sekcji zgadzają się w zasadniczych założeniach z odnośnymi kanonami ze schematu łańcisńskiego, zaś ich przegłosowanie nie nastęrczało naszym konsultorom większych zastrzeżeń czy trudności. Kanony 65–74 otrzymały więc w schemacie następującą redakcję.

Kan. 65 (CS 439)

§ 1. In qualibet curia constituatur cancellarius qui sit presbyter vel diaconus, cuius precipuum munus est curare ut acta curiae redigantur et expediantur, ut eadem in curiae archivo custodiantur, ut ordine chronologico disponantur et de iisdem indicis tabula conficiatur.

- § 2. Si necesse videatur, cancellario dari potest adiutor, cui nomen sit vice-cancellarii.
§ 3. Cancellarius necnon vice-cancellarius sunt eo ipse notarii seu secretarii curiae.

Kan. 66 (CS 440)

§ 1. Praeter cancellarium, constitui possunt alii notarii, quorum quidem scriptura seu subscriptio publicam fidem facit, et quidem sive ad quaelibet acta, sive ad acta iudicialia dumtaxat sive ad acta certae causae aut negotii tantum.

§ 2. Notarii assumi possunt etiam laici; in causis tamen quibus fama sacerdotis in discrimen vocari possit, notarius debet esse sacerdos.

Kan. 67 (CS 441)

Officium notariorum est:

- 1) conscribere acta et instrumenta circa decreta, dispositiones, obligationes aliave de quibus eorum opera requiruntur;
- 2) in scriptis fideliter redigere quae geruntur, eaque cum significatione diei, mensis et anni subsignere;
- 3) acta vel instrumenta legitime petenti ex registro, servatis servandis exhibere et eorum exempla cum autographo conformia declarare.

Kan. 68 (CS 440 §§ 4-5)

Cancellarii aliique notarii ab officio removeri possunt ab Episcopo eparchiali, non autem ab Administratore eparchiae vacantis, nisi de consensu consultorum eparchialium.

Kan. 69 (CS 442)

§ 1. Episcopi in loco tuto ac commodo archivum seu tabularium eparchiale constituent, in quo instrumenta et scripturae, quae ad negotia eparchiae tum spiritualia tum temporalia spectant, apte dispositae et diligenter clausae custodiantur.

§ 2. Omni diligentia ac sollicitudine conficiatur inventarium seu catalogus documentorum quae in archivo continentur cum brevi singularum scripturarum synopsis.

Kan. 70 (CS 444)

§ 1. Archivum clausum sit oportet eiusque clavem habeant soli Episcopus et cancellarius; nemini licet illud ingredi sine licentia aut Episcopi aut protosyncelli simul et cancellarii.

§ 2. Ius est iis quorum interest ut documentorum, quae natura sua sunt publica quaeque ad statum suae personae pertinent, documentum authenticum scriptum vel photostaticum per se vel per procuratorem recipiant.

Kan. 71 (CS 445)

§ 1. Ex archivo non licet affere documenta, nisi ad breve tempus tantum atque de Episcopi aut protosyncelli et cancellarii licentia.

§ 2. Qui aliquam scripturam ex archivo effert, syngropham sua manu signatam, hoc ipsum significantem, cancellario tradat.

Kan. 72 (CS 446)

§ 1. Sit curiae eparchiali aliud archivum, aut saltem in communi archivo armarium seu scrinium, omnino clausum et obseratum, quod de loco amoveri nequeat in quo scilicet documenta secreto servanda cautissime custodiantur.

§ 2. Singulis annis destruantur documenta causarum criminalium in materia morum, quarum rei vita cesserint aut quae a decennio sententia absolutae sunt, retento facti brevi summario textum sententiae definitivae exhibente.

Kan. 73 (CS 446-449)

§ 1. Archivi secreti clavem habeant tantummodo Episcopus et cancellarius aut pro opportunitate alius sacerdos ab Episcopo designatus.

§ 2. Sede vacante archivum vel armarium secretum ne aperiat, nisi in casu verae necessitatis, ab ipso Administratore eparchiali eiusve delegato.

§ 3. Ex archivo vel armario secreto documenta ne afferantur.

Kan. 74 (CS 450–451)

§ 1. Curet Episcopus ut acta et documenta archivorum quoque ecclesiarum cathedralium, paroecialium necnon personarum iuridicarum ecclesiasticarum et piorum locorum diligenter serventur atque inventaria seu catalogi conficiantur duobus exemplis, quorum alterum in proprio archivo, alterum in archivo episcopali serventur.

§ 2. Acta et documenta de quibus in § 1 ut inspiciantur aut efferantur serventur normae ab Episcopo statutae.

Zniesienie kanonów 452–457 CS „de examinitoribus eparchialibus” i „parochis consultoribus”

Zniesienie kanonów na temat egzaminatorów eparchialnych (w prawie łacińskim — egzaminatorzy synodalni) oraz urzędu proboszczów konsultorów nastąpiło na skutek wcześniejszej dyskusji (22 I), a zostało przegłosowane już w dniu następnym (23 I), po przyjęciu przez komisję racji przedstawionych przez GM, które są następujące:

1) nowa sekcja *De consilio presbyterali* zastępuje w sposób bardziej korzystny kanony „de parochis consultoribus”. Obecnie biskup w miejsce proboszczów konsultorów może wyznaczyć niektórych członków rady kapłańskiej, których zdania i opinii będzie zasięgał przy obsadzaniu niektórych urzędów w eparchii;

2) zadania egzaminatorów eparchialnych, opisane w kan. 456 CS (biorą udział w badaniach dotyczących niektórych określonych w sprawie prowizji kanonicznych), mogą być wypełniane przez kapłanów, wyznaczonych w zależności od przypadku. Faktycznie wydaje się, że zadania te zostaną w przyszłości znacznie zredukowane, jeżeli weźmie się pod uwagę fakt, że zespół *De bonis temporalibus, officiis et beneficiis* proponuje całkowite zniesienie kanonów o prawie beneficjalnym i zachęca zespół konsultorski *De processibus*, by przy usuwaniu lub przenoszeniu proboszczów (i to zadanie należy zgodnie z kan. 456 CS do egzaminatorów eparchialnych) brali udział „duo sacerdotes, praesertim ex sodalibus consilii presbyteralis”, w miejsce dotychczasowych egzaminatorów eparchialnych.

c) *De oeconomio et consilio a rebus oeconomicis*

W sekcji na temat ekonomia eparchialnego i rady do spraw ekonomicznych zgrupowano dwa kanony występujące w prawie aktualnie obowiązującym: kan. 438 CS oraz kan. 263 motu proprio *Postquam Apostolicis litteris*; ten ostatni został tu przeniesiony z sekcji zatytułowanej *De bonis Ecclesiae temporalibus*. Wprawdzie drugi kanon został już przejrany przez komisję konsultorów *De bonis temporalibus, officiis et beneficiis* na posiedzeniu w maju 1977 r., jednakże przenosząc go teraz do kanonów *De Episcopis*, zespół *De Sacra Hierarchia* znaczenie go uporządkował. Trzeba też na początku podkreślić, że instytucja ekonomia eparchialnego należy do najdawniejszej tradycji wschodniej, co bardzo wyraźnie potwierdzają kan. 26 Soboru Chalcedońskiego (451) i kan. 11 Soboru Nicejskiego II (787).

22 i 23 I konsultorzy długo rozważali problem, czy administracja dobrami materialnymi w eparchii powinna być w dzisiejszym świecie (pozostająca zawsze „sub episcopi potestate“) powierzona ciału kolegialnemu (radzie ekonomicznej), zamiast jednej osobie, tj. ekonomowi. Po stwierdzeniu, iż w niektórych eparchiach wschodnich (np. w Malabarze lub w niektórych krajach zachodnich) rodzaj „Board of Trustees“ (zarząd, rada zarządzająca) — *servatis servandis* — mógłby stać się jawny, komisja konsultorów była jednakże zdania — z wyjątkiem tylko jednego konsultora — że prawo aktualnie obowiązujące w tej dziedzinie nie powinno ulec zasadniczej zmianie; odpowiedzialność za administrację dobrami eparchialnymi winna spoczywać na ekonomie eparchialnym, podczas gdy rada ekonomiczna („consilium de re oeconomica“) winna zachować swój charakter czysto doradczy w stosunku do biskupa eparchialnego, który sam może ustalać normy, które będzie musiał stosować ekonom eparchialny w administrowaniu dobrami i w jego kontaktach z radą ekonomiczną. Z tego właśnie względu wprowadzono do paragrafu 3 kan. 75 schematu (będącego zresztą wierną kopią kan. 438 § 3 CS) zdanie wtrącone: „qui eius iura ac relationes ad consilium a rebus oeconomicis definiat“.

Z kolei na wniosek jednego z konsultorów, aby określić sposób mianowania ekonomu eparchialnego, pozostawiając prawu partykularnemu troskę określenia czasu trwania jego mandatu, dorzucono do paragrafu 2 (kan. 75 schematu) nr 3.

Kan. 26 Soboru Chalcedońskiego wymaga, aby ekonom eparchialny był powoływany „de clero proprio“ biskupa. Kan. 438 § 2, 1° CS wymaga od ekonomu eparchialnego posiadania takich samych przymiotów, jakich kan. 299 § 2° żąda od ekonomu patriarszego: „oeconomus iis qualitibus praeditus sit oportet quae in oeconomio patriarchali requiruntur“. Wśród tych wymogów — w zgodności z kan. 26 chalcedońskim — znajduje się również wskazówka, iż urząd ekonomu patriarszego może być powierzony duchownemu będącemu mężem zaufania („clerico fidei [...] committatur“). Z uwagi jednak na konieczność adaptacji kodeksu do współczesnych warunków życia oraz zgodnie z zasadą, że ani Sobór Chalcedoński, ani motu proprio *Cleri sanctitati* nie wymagają, by ekonom eparchialny był kapłanem lub diakonem, ale tylko „duchownym“ („clericus“), dwaj konsultorzy jeszcze podczas posiedzenia w styczniu 1977 r. zgłosili wniosek zmierzający do rozszerzenia treści omawianego tu kanonu poprzez sformułowanie: „oeconomus sive clericus sive laicus sit“. Na posiedzeniu styczniowym w 1979 r. konsultorzy uznali, że przyszły kodeks prawa nie powinien ujmować tego zagadnienia inaczej. Wynik głosowania za powyższym wnioskiem był następujący: 5-1-2.

Kan. 76 schematu został wcześniej sformułowany przez zespół zajmujący się prawem majątkowym Kościoła (*De bonis Ecclesiae temporalibus*). Zespół *De Sacra Hierarchia* zmienił ten kanon o tyle, że rozbudował go o nowy paragraf 5 (por. PopDei kan. 307). W rezultacie dwa kanony artykułu *De oeconomio et consilio a rebus oeconomicis* przybrały następującą redakcję:

Kan. 75 (CS 438)

§ 1. Pro administratione bonorum ecclesiasticorum, quorum proprietates est penes ipsam eparchiam, constituendum est in curia eparchiali officium quod constat oeconomio, ratiocinatore et aliis necessariis ministris.

§ 2. 1) *Oeconomus sive clericus sive laicus sit atque iis qualitatibus praeditus sit oportet quae in oeconomio patriarchali requiruntur;*

2) *Oeonomo, si res ferat: socius vel auxiliarius, unus vel plures, etiam laici, dari possunt.*

3) *Oeconomus ab Episcopo, auditis consiliis presbyterali et a rebus oeconomicis, nominatur ad tempus iure particulari determinatum; munere durante ne amoveatur nisi ob gravem causam ab Episcopo, auditis, iisdem consiliis, aestimanda.*

§ 3. *Oeconomi est, sub Episcopi potestate qui eius iura ac relationes ad consilium a rebus oeconomicis pressius definiat bona eparchiae administrare, bonorum ecclesiasticorum administrationi in tota eparchia invigilare, eorum conservationi, tutelae et incremento, providere, administratorum localium negligentiam supplere et bona quae administratore, iure designato, carent per se administrare.*

§ 4. *Oeconomus rationem administrationis Episcopo quotannis et quoties ab ipso petitur reddere debet. Episcopus per consilium a rebus oeconomicis rationes ab oeconomio exhibitas examinat, arcam recognoscit, convenientes inspectiones bonorum, documentorum, nominum, inopinato etiam, exsequitur seu exsequendas iubet.*

§ 5. *De muneribus oeconomi sede vacante servandus est can. 102.*

Kan. 76 (PA 263)

§ 1. *Hierarcha loci consilium a rebus oeconomicis instituat, quod constet praeside, qui est ipsemet hierarcha, et aliquot personis, idoneis, iuris etiam civilis, quantum fieri potest, peritis, ab ipso hierarcha, auditis consultoribus, eligendis nisi iure vel consuetudine particulari iam alio aequivalenti modo legitime fuerit provisum, firma semper lege, ut ab aliis electi indigeant confirmatione loci hierarchae.*

§ 2. *A consilio a rebus oeconomicis excluduntur qui cum hierarcha loci, usque ad quartum gradum inclusive, consanguinitate vel affinitate coniuncti sint.*

§ 3. *Oeconomus eparchialis, ipso iure, est membrum consilii a rebus oeconomicis.*

§ 4. *Loci hierarcha in actibus maioris momenti rerum oeconomicarum respicientibus consilium a rebus oeconomicis audire ne praetermittat; huius tamen sodales suffragium habent tantum consultivum, nisi iure communi in casibus specialiter expressis vel ex tabulis foundationis eorum consensus exigatur.*

§ 5. *Praeter munera ipsi commissa in canonibus de iure patrimoniali consilii a rebus oeconomicis est quotannis rationem apparere quaestuum et erogationum quae pro universo eparchiae regimine anno venturo praevidentur, necnon, anno exeunte, rationem accepti et expensi probare.*

6. DE CONSILIO PRESBYTERALI ET COLLEGIO CONSULTORUM EPARCHIALIUM

Tekst kanonów zaproponowany przez GM — z wyjątkiem kilku zaledwie zmian językowych podyktowanych koniecznością adaptacji norm do struktury właściwej Kościołom wchodnim — jest wierną kopią kanonów wypracowanych przez komisję łacińską (por. PopDei kan. 309-316). Wiążą się one ściśle z zaleceniami soborowego dekretu *Presbyterorum ordinis* (nr 7) motu proprio *Ecclesiae sanctae* (nr 15-17).

Zespół konsultorów wschodnich udzielił tym kanonom aprobaty, wprowadzając kilka następujących innowacji:

W kan. 82 schematu paragraf 2 został tak sformułowany, aby wyeliminować jakąkolwiek możliwość ograniczenia ze strony rady kapłańskiej władzy biskupa eparchialnego płynącej z prawa Bożego; jedynie w wypadkach ściśle określonych przez prawo powszechne biskup będzie zobowiązany „ad valorem actus” uzyskać zgodę tejże rady.

W kan. 84, który jest przeglądem kanonów 458-463 CS na temat konsultorów eparchialnych, paragraf 4 (kan. 459 § 2) w związku ze szczególną pozycją patriarchy

wschodniego stanowi, że we własnej eparchii nie jest on nigdy uwarunkowany do ważności działania poprzez „consensus consultorum eparchialium“ w przeciwieństwie do wszystkich innych biskupów eparchialnych.

Mówi o tym kan. 35 § 1° CS: „Si consensus exigatur, superior nisi obtinuerit earundem consensum invalide agit“. Jednakże nie zwalnia to patriarchy od wysłuchania zdania konsultorów, czego wymaga „ad valorem actus“ tenże sam kan. 35 § 1, 2° CS: „non requiritur ad valide agendum nisi ut superior illas personas audiat“.

Ostatnie słowa paragrafu 1 w kan. 84 schematu: „cui competunt munera iure determinata“, w powiązaniu z kan. 35 CS są równoznaczne z tym, co wyraża kan. 459 § 1 — „Episcopus obligatione tenetur consultorum eparchialium consensum vel consilium, ad normam canonum, exquirendi“.

Kanony sekcji *De consilio presbyterali et collegio consultorum eparchialium*, które zostały przyjęte w czasie definitywnego głosowania 26 I 1979 r., postanawiają:

Kan. 77

§ 1. In unaquaque eparchia habeatur consilium presbyterale, scilicet coetus sacerdotum presbyterium rappresentantium, qui Episcopum suo consilio efficaciter adiuvet in iis quae ad necessitates operis pastoralis et bonum eparchiae spectant.

§ 2. Consilium presbyterale constat solis sacerdotibus eique preest Episcopus eparchialis.

Kan. 78

Consilium presbyterale habeat propria statuta ab Episcopo probata, attentis normis iure communi vel propria Ecclesia prolatis.

Kan. 79

Ad designationem quod attinet sodalium consilii presbyteralis:

- 1) congrua eorum pas libere eligatur a sacerdotibus ipsis ad normam canonum qui sequuntur necnon statutorum;
- 2) aliqui sacerdotes, ad normam statutorum, esse debent membra nata, qui scilicet ratione officii ipsis demandati ad consilium pertinent;
- 3) Episcopo eparchiali integrum est aliquos libere nominare.

Kan. 80

§ 1. Ius electionis tum activum tum passivum ad consilium presbyterale constituendum habent:

- 1) omnes sacerdotes eparchiales in ipsa eparchia incardinati qui insimul in eadem domicilium aut quasi domicilium habent, aut in bonum eparchiae officium aliquod adimplent;
- 2) sacerdotes eparchiales in alia eparchia incardinati, qui tamen in eparchia de qua agitur domicilium et quasi domicilium habent et ibidem officium aliquod in bonum eparchiae exercent;
- 3) monachi et alii religiosi monasterio vel domui religiosae in eparchia sitis adscripti, qui insimul officium aliquod in bonum eparchiae exercent;

§ 2. Quatenus statuta id provideant idem us electionis conferri potest aliis sacerdotibus qui domicilium aut quasidomicilium in eparchia habent vel, si sint monachi vel alii religiosi, monasterio vel domui eparchia sitis sint adscripti; aut sacerdotibus officium aliquod in bonum eparchiae exercentibus.

Kan. 81

Modus eligendi membra consilii presbyteralis a statutis determinandus est, ita quidem ut, quatenus id fieri possit, sacerdotes presbyterii represententur ratione habitata maxime diversorum ministeriorum variarumque eparchiae regionum.

Kan. 82

§ 1. Consilium presbyterale gaudet voto consultivo tantum: audiendum vero est in causis quae iure communi expresse determinantur aut quae, iudicio ipsius Episcopi eparchialis, regimen generale eparchiae respiciunt; unius autem Episcopi eparchialis est causas dirimere et decisiones ferre.

§ 2. Episcopus ad agendum consensu consilii presbyteralis indiget tantummodo in casibus iure communi determinatis.

§ 3. In causis vero de quibus in paragrapho praecedenti, ut Patriarcha in sua eparchia valide agat, requiritur et sufficit ut ipse consilium presbyterale audiat.

§ 4. Consilium presbyterale nusquam agere valet sine Episcopo eparchiali, cuius etiam solius cura divulgari possunt quae ad normam paragraphorum praecedentium statuta sunt.

Kan. 83

§ 1. Consilium presbyterale constituitur ad tempus, in statutis determinandum, ita tamen ut integrum consilium vel aliqua eius pars intra quinquennium renovetur.

§ 2. Vacante sede, consilium presbyterale cessat eiusque munera implentur a collegio consultorum de quo in can. 84; intra sex menses a capta possessione suae sedis, novus Episcopus debet consilium presbyterale noviter constituere.

§ 3. Si consilium presbyterale munus sibi in bonum eparchiae commissum non amplius adimpleat aut eodem graviter abutatur, Episcopus, audito quidem collegio consultorum, illud dissolvere potest, sed intra annum debet illud noviter constituere.

Kan. 84 (CS 458-463)

§ 1. Episcopus nominat inter membra consilii presbyteralis aliquos sacerdos, numero non minori quam sex nec maiori quam duodecim qui collegium consultorum eparchialium ad quinquennium constituent, cui competunt munera iure determinata.

§ 2. Inter consultores eparchiales ipso iure numerantur primus presbyter in ecclesia cathedrali, atque oeconomus si presbyter sit.

§ 3. Collegio consultorum praest Episcopus; sede autem impedita vel vacante, is qui ad interim Episcopi locum tenet aut, si constitutus nondum fuerit, in collegio consultorum sacerdos ordinatione antiquior.

§ 4. Patriarcha in regimine propriae eparchiae collegium consultorum eparchialium audiat necesse est, quoties ius statuit hierarcham loci eorum consilio vel consensu indigere.

Zniesienie kanonów 464-466 (CS) „de canonicorum capitulis”

Na zakończenie tej sekcji należy zaznaczyć, że w czasie posiedzenia 23 I 1979 r. komisja aprobowała propozycję GM dotyczącą usunięcia z nowego kodeksu wschodniego kanonów 464-466 (CS) „de canonicorum capitulis”. Wniosek ten wyływa przede wszystkim z konieczności zastosowania „wytycznych” dla reformy Kodeksu Wschodniego Prawa Kanonicznego, zatwierdzonych przez posiedzenie plenarne członków komisji w marcu 1974 r. Wspomniane wytyczne wymagają, by nowy kodeks prawa ograniczył się do skodyfikowania dyscypliny wspólnej dla wszystkich Kościołów wschodnich. Wiadomo natomiast, że kapituły kanoników istnieją jedynie w katolickim Kościele ukraińskim i rumuńskim oraz w dwóch innych eparchiach — lwowskiej obrządku ormiańskiego i krizowskiej dla katolików obrządku bizantyjskiego w Jugosławii (Kroacja). Nie są zaś znane w innych katolickich Kościołach wschodnich. Pomimo usunięcia kanonów 464-466 CS z kodeksu wspólnego dla wszystkich obrządków wschodnich, instytucja kapituł pozostaje nadal nie zmieniona tam, gdzie istniała dotąd, z tym tylko, że normy regulujące ich funkcjonowanie zostały przesunięte do prawa partykularnego.

Należy też zauważyć, że kan. 464 § 1 CS mówiący o tym, iż kapituła kanoników w Kościołach, w których instytucja ta istnieje „in omnibus supplet“ konsultorów eparchialnych, zawiera normę niezgodną z postanowieniami kan. 84 obecnego schematu, a dotyczącą kolegium konsultorów, którego członkowie mają być mianowani spośród członków rady kapłańskiej.

7. DE CONSILIO PASTORALI

Powołanie do życia rady duszpasterskiej zalecił soborowy dekret *Christus Dominus*: Bardzo pożądaną jest rzeczą, by w każdej diecezji (eparchii) utworzono specjalną radę duszpasterską z samym biskupem diecezjalnym (eparchialnym) na czele, w której uczestniczyliby specjalnie dobrani kapłani, zakonnicy i świeccy. Zadaniem tej rady będzie śledzenie i rozważanie wszystkiego, co ma związek z działalnością duszpasterską oraz wyciągnięcie z tego praktycznych wniosków (nr 27,5). Normy wykonawcze do dekretu soborowego ten postulat wprowadziły w życie (por. *Ecclesiae sanctae* I nr 16 §§ 1-5).

Tekst kanonów sformułowany przez GM w całości odpowiadał zaleceniom soboru i normom wykonawczym zawartym w motu proprio *Ecclesiae sanctae*. W tym ostatnim dokumencie paragraf 5 zalecający instytucję rad duszpasterskich międzyobrzędkowych, nie mógł być rozważony w kontekście kanonów mówiących o radzie duszpasterskiej eparchialnej. Zalecenie to jednakże pozostaje nadal w mocy, ale — jak się wydaje — winno być ono powierzone inicjatywie samych biskupów eparchialnych, bez żadnego jednak specjalnego kanonu w kodeksie wspólnym.

Następujące kanony zostały zaakceptowane przez zespół konsultorów w głosowaniu formalnym (26 I).

Kan. 85

In singulis eparchiis Episcopus quatenus pastoralis sollicitudo id suadeat, constituat consilium pastorale cuius est ea quae ad opera pastoralia spectant investigare, pendere atque de eis conclusiones practicas proponere.

Kan. 86

§ 1. Consilium pastorale, quod voto consultivo tantum gaudet, constat tum clericis, tum monachis ceterisque religiosis, tum laicis, designatis modo determinato ab Episcopo.

§ 2. Consilium pastorale ita constituatur ut, quatenus id fieri possit, eparchiae christifideles, ratione habita diversorum generum personarum, associationum et aliorum inceptorum eparchiae repraesententur.

§ 3. Una cum christifidelibus suae eparchiae de quibus in paragrapho praecedenti, potest Episcopus alios quoque quamvis diversi ritus pro opportunitate invitare.

Kan. 87

§ 1. Consilium pastorale constituitur ad tempus, iuxta praescripta statutorum, quae ab Episcopo dantur attentis iuris communis et ecclesiae sui ritus propriis.

§ 2. Sede vacante consilium pastorale extinguitur.

Kan. 88

Consilium pastorale Episcopus libere convocat quotiescumque id ipsi opportunum videatur eique per se vel per alium praestet.

8. DE SEDE EPARCHIALI VACANTE ET IMPEDITA

Najpierw zgłoszono propozycję odwrócenia dotychczasowego układu kanonów, występującego w motu proprio *Cleri sanctitati*, gdzie najpierw omawia się przypadek „sedis impeditae”, a następnie sytuację „sedis vacantis”. Z odwrotnością tego porządku mieliśmy już do czynienia wcześniej, mianowicie w związku z sekcją kanonów poświęconych „sede patriarchali vacante vel impedita” (por. kan. 306-314 CS). Przeciwno tej innowacji nie zgłoszono żadnego zastrzeżenia. Pozostałe kanony tej sekcji zaproponowane przez GM, dyskutowane 23 I 24 I, dotyczyły głównie następujących zagadnień:

Kanon 89 schematu w zasadzie odzwierciedla przepis kan. 468 CS, z tym jedynie zastrzeżeniem, że w paragrafie 1 tegoż kanonu pominięto sformułowanie „a Romano Pontifice acceptata”. W schemacie zastąpiono je wyrażeniem ogólniejszym „legitime acceptata”, by objąć nim zarówno kan. 248 § 1 nr 3 CS, gdzie jest powiedziane, iż „patriarcha de consensu Synodi Episcoporum [...] valet [...] episcoporum renuntiationes ipsi factas acceptare”, jak też przeglądany w tej sekcji kan. 468 § 1 mówiący o biskupach pozostających poza terytorium patriarchatu, którzy składają rezygnację ze swego urzędu bezpośrednio na ręce papieża. Komisja myślała również i o tych biskupach, którzy (jakkolwiek znajdują się w obrębie patriarchatu) chcieliby także, pomijając patriarchę, złożyć rezygnację wprost papieżowi.

Kanon 94 schematu, będący odpowiednikiem kan. 472 § 1 CS, stał się przedmiotem dyskusji wywołanej wnioskiem trzech konsultorów, chcących usunąć z tego kanonu klauzulę „vinculo matrimoniali adstrictus”, która odnosi się do administratora eparchialnego. Prawo dotychczasowe bowiem stanowi, że administratorem eparchialnym nie może być ustanowiony duchowny żonaty. Wykreślając z kanonu tę klauzulę, chciano także kapłanom żonatym dać możliwość piastowania urzędu administratora, jeżeli odpowiadając innym wymogom potrzebnym do objęcia tego stanowiska.

Przy tym konsultorzy uważali, że klauzula ta nie znajduje wystarczającego potwierdzenia w tradycji wschodniej. Wniosek został mimo wszystko odrzucony stosunkiem głosów: placet 2, non placet 4 i 2 głosy wstrzymujące się. W uzasadnieniu podano, że administrator eparchii wakującej, choć ustanowiony tylko czasowo, jest głową („caput”) Kościoła partykularnego i przez ten fakt, zgodnie zresztą z pojęciem wschodnim, winien być celibatariuszem. Po odrzuceniu tego wniosku, w głosowaniu końcowym (26 I) cały ten kanon został zaakceptowany siedmioma głosami przeciwko jednemu.

Podczas dyskusji nad kan. 104 (ostatnim w tej sekcji) dotyczącym „de sede impedita” poruszono zagadnienie stosowności przyjęcia lub nie przyjęcia przez prawo wschodnie normy ułożonej przez komisję łacińską (schemat PopDei kan. 331). Polecała ona biskupowi eparchialnemu, by z chwilą objęcia swego urzędu, sporządził listę osób (odnawianą co 3 lata), które będą go zastępowały w przypadku, gdy zaistnieją warunki „sedis impedita”. Ostatecznie zespół konsultorów nie uznał za słuszne włączenia takiej normy do kodeksu wschodniego. Uznał natomiast za wystarczającą w tym względzie przepis kan. 467 § 1 nr 1-2, zastępując jednakże w nrze 2 słowa „gravi de causa” przez słowa „opportuno tempore”.

Treść kanonów ostatniego rozdziału schematu *De Episcopis*, regulujących sytuację eparchii wakującej lub przeszkodzonej, przy aktualnym stanie prac komisji, jest następująca:

Kan. 89 (CS 468)

§ 1. Sedes apiscopalis vacat Episcopi eparchialis morte, renuntiatione legitime acceptata postquam renuntianti significata est acceptatio, translatione, amotione ac privatione Episcopo intimata.

§ 2. Vacante sede omnia quae a protosyncello vel syncellis legitime gesta sunt usquedum certam de obitu Episcopi eparchialis notitiam acceperint vim habent; itemque vim habent omnia quae ab ipso Episcopo vel a supradictis legitime gesta sunt usquedum de memoratis actibus authenticum nuntium vel declarationem iure requisitam receperint.

§ 3. Ab authentico translationis nuntio, Episcopus intra duos menses debet novam eparchiam petere eiusdemque canonicam administrationem inire ad normam can. 12 et 13. A die initiae administrationis, prior eparchia plene vacat; interim vero in eadem Episcopus; 1) administratoris eparchiae vacantis potestatem obtinet iisdemque obligationibus tenetur, cessante qualibet protosyncellii aut syncelli protestate, nisi ipsi Episcopi sint; 2) honorifica Episcoporum eparchialium privilegia con — servat; 3) reditus prioris officii integros percipit.

Kan. 90 (CS 469-470 § 4; 473 § 2)

§ 1. Vacante sede episcopali intra fines territorii Ecclesiae patriarchalis sitae, regimen eparchiae, salvo iure particulari, transit ad Patriarcham, nisi aliter a Romano Pontifice provisum fuerit; protosyncellus et syncellus tamen in munere perdurant donec administrator a Patriarcha nominatus, officii sui administrationem ineat.

§ 2. In ceteris casibus, vacante sede, regimen eparchiae, usque ad constitutionem administratoris eparchialis, ad Episcopum auxiliarem, et si plures sint ad eorum episcopalis consecratione antiquiorem atque deficiente Episcopo auxiliare ad collegium consultorum eparchialium devolvitur, nisi tamen a Sede Apostolica aliter provisum fuerit: praedicti eparchiam ad interim regant potestate quam ius protosyncello agnoscit.

§ 3. Patriarcha et ii de quibus in § 2 quantocius de sedis vacatione Sedem Apostolicam certiorem faciant.

Kan. 91 (CS 249-250)

§ 1. Ad eparchias vacantes in territorio Ecclesiae patriarchalis sitas quod attinet, patriarchae competit:

1) Eparchiae vacanti invigilare;
2) Ius nominandi administratorem intra mensem utilem ab accepta vacationis notitia auditis Episcopis in curia officium cum residentia habentibus, si adsint, secus synodo permanenti; elapso inutiliter mense, administratoris nominatio ad Sedem Apostolicam devolvitur;

3) Supplere negligentiam collegii consultorum eparchialium ubi iure patriculari, ad hunc collegium pertinet administratorem eparchiae eligere.

§ 2. Administratoris, a Patriarcha ad normam § 1, n. 2 nominati, remotio ab eodem Patriarcha, auditis Episcopis in curia officium cum residentia habentibus, ex iusta causa, fieri potest.

§ 3. Patriarchae ius et officium est curandi ut sedi vacanti, quamprimum, nec ultra terminos iure communi statutos, dignus idoneusque pastor detur.

§ 4. Sede vacante, Patriarcha curet ut patrimonium eparchiae et res defuncti Episcopi ad Ecclesiam dovolandae, diligenter conservantur et fideliter administrentur; quae omnia futuro Episcopo post inthronizationem integre, debitaque forma tradi debent.

Kan. 92 (CS 470)

§ 1. Extra territoria Ecclesiae patriarchalis collegium consultorum eparchialium, sede vacante, intra octo dies ab accepta notitia vacationis, debet administratorem qui loco sui eparchiam regat eligere.

§ 2. Si intra praescriptum tempus administrator, quavis de causa, non fuerit legitime electus, designatio devolvitur ad metropolitam, etsi ad normam CS 323 designatum, et si vacans sit ipsa Ecclesia metropolitana

aut metropolitana simul et comprovincialis, ad Episcopum comprovincialem consecratione episcopali antiquiorem.

§ 3. Administrator eparchialis de sui electione Sedem Apostolicam quantocius certiore faciat.

Kan. 93 (CS 471)

§ 1. Administratorem eparchiae vacantis eligere debet collegium consultorum eparchialium per actum collegialem ad normam CS 102-124, salvis peculiaribus huius capitis normis, et ad eius validitatem requiruntur pars suffragiorum absolute maior demptis suffragiis nullis.

§ 2. Unus deputetur administrator eparchialis, reprobata contraria consuetudine, secus electio irrita est.

§ 3. Eadem persona non potest in administratorem et oeconomum designari, reprobata contraria consuetudine; quare si oekonomus eparchiae in administratorem electus fuerit, alium pro tempore oeconomum designet consilium a rebus oeconomicis.

Kan. 94 (CS 472)

§ 1. Ad administratorem eparchiae vacantis officium designari valide non potest sacerdos vinculo matrimoniali adstrictus, nec qui tricesimum aetatis annum non expleverit, vel ad eandem vacantem sedem fuerit electus, nominatus vel praesentatus.

§ 2. Administrator eparchiae vacantis sit integritate, pietate, sana doctrina cum prudentiae laude conspicuus.

§ 3. Si praescriptae § 1 condiciones posthabitaе fuerint, applicetur praescriptum can. 92 § 2; actus autem illius qui a collegio consultorum electus fuerat, ipso iure sunt nulli.

Kan. 95 (CS 473, 476)

§ 1. Sede vacante, firmis iuris praescriptis circa quosdam actus prohibitos, ordinaria Episcopi potestas in spiritualibus et temporalibus transit, ante designationem administratoris eparchiae vacantis, ad Patriarcham, salvo iure particulari; extra patriarchatus, ad coetum consultorum eparchialium; administratore autem designato, ad ipsum eadem Episcopi potestas devolvitur.

§ 2. Quare collegium consultorum eparchialium et postea administrator eparchiae vacantis omnia possunt quae enumerantur can. 61 § 2.

Kan. 96 (CS 474)

§ 1. Sede vacante nihil innovetur.

§ 2. 1) Administratori et collegio consultorum eparchialium non licet agere quicquam quod vel eparchiae vel episcopalis iuribus praecudicium aliquod afferre possit;

2) tum Administrator et collegium consultorum eparchialium tum alii omnes, clerici vel laici, prohibentur curiae episcopalis documenta quaelibet subtrahere vel destruere vel celare vel immutare.

Kan. 97 (CS 475)

In administratore constituendo nullam sibi potestatis partem nec Patriarcha nec collegium consultorum eparchialium retinere potest, nec gerendo officio tempus praefinire aliasve restrictiones praestituere.

Kan. 98 (CS 476)

§ 1. Administrator eparchiae vacantis a Patriarcha designatus, postquam fidei professionem coram Patriarcha emisit, potestatem obtinet, non exercendam tamen nisi postquam litteras patriarchales suae designationis collegio consultorum eparchialium ostenderit; curet tamen easdem litteras quamprimum clero totius eparchiae notas facere.

§ 2. Administrator sedis vacantis a collegio consultorum eparchialium electus, edita fidei professione, statim potestatem obtinet, neque indiget cuiusquam confirmatione.

Kan. 99 (CS 478)

Administrator obligatione tenetur residendi in eparchia et applicandae divinae Liturgiae pro populo ad normam can. 21.

Kan. 100 (CS 479)

Nisi aliter legitime fuerit provisum:

1) Administrator ius habet ad congruam retributionem, in iure particulari vel recepta consuetudine determinatam, desumendam ex bonis eparchiae;

2) cetera emolumenta ad Episcopum spectantia, quo tempore sedis episcopalis vacaverit, futuro Episcopo pro eparchiae necessitatibus reserventur, servatis praescriptis iuris particularis quae modum quo emolumenta erogari debeant, definiant.

Kan. 101 (CS 480)

§ 1. Remotio administratoris a Patriarcha designati vel a collegio consultorum eparchialium electi in territorio Ecclesiae patriarchalis ad Patriarcham de consensu Synodi Episcoporum pertinet, secus vero Sedi Apostolicae reservatur.

§ 2. Renuntiatio administratoris eparchiae authentica forma ad normam CS can. 128 exhibenda est Patriarchae, si ipse Administratorem designaverit, secus coetui consultorum eparchialium, quo in casu eam acceptare ut valeat necesse non est.

§ 3. Post obitum vel remotionem administratoris novus constituatur ab eadem auctoritate et eodem modo ac pro priore praescriptum est.

§ 4. Cessat munus administratoris eparchialis per captam a novo Episcopo possessionem.

Kan. 102 (CS 481)

§ 1. Oeconomus munus suum impleat sub auctoritate administratoris eparchiae vacantis.

§ 2. Ad ipsum oeconomum devolvitur administratio eorum bonorum quae, ob sedis vacationem administratorum non habent, nisi Patriarcha aut collegium consultorum eparchialium aliter providerint.

§ 3. Resoluto quovis modo iure oeconomi, novi electio vel nominatio pertinet ad Patriarcham de consensu Episcoporum officium in curia cum residentia habentium, aut ad collegium consultorum eparchialium, per partem suffragiorum absolute maiorem.

§ 4. Oeconomus novo Episcopo rationem reddere debet suae administrationis, qua reddita, nisi ob eodem confirmetur, a munere cessat.

Kan. 103 (CS 482)

§ 1. Novus Episcopus a consultoribus eparchialibus aut ab administratore, ab oeconomio et ab aliis officialibus, qui, sede vacante, fuerunt constituti, rationem exigere debet officiorum, potestatis executive, administrationis munerisve ipsorum cuiuslibet, et in eos animadvertere, qui in suo officio seu administratione, etiamsi, redditus rationibus, collegium consultorum eparchialium per se vel per alios absolutionem aut liberationem iis concesserit.

§ 2. Iidem rationem reddant novo Episcopo scripturarum ad Ecclesiam pertinentium, si quae ad ipso pervenerint.

Kan. 104 (CS 467)

§ 1. Sede per Episcopi captivitate, relegationem, exilium aut inhabilitatem ita impedita ut ne per litteras quidem cum christifidelibus sibi commissis communicare ipse possit, eparchiae regimen, nisi aliter providerit Patriarcha de consensu Synodi permanentis in eparchiis territorii Ecclesiae cui ipse praestitit aut Sedes Apostolica, esto penes Episcopum coadiutorem si adsit; eo deficiente aut impedito penes protosyncellum, syncellum vel alium idoneum sacerdotem ab Episcopo designatum, cui ipso iure competunt potestas, iura et officia protosyncelli; potest Episcopus opportuno tempore plures designare, qui sibi invicem in officio succedunt.

§ 2. Iis de quibus in § 1 deficientibus aut impeditis quominus eparchiae designatur, cui competit potestas administratoris eparchiae vacantis.

§ 3. Qui eparchiam regendam suscepit, quamprimum Patriarcham et Sedem Apostolicam moneat de sede impedita ac de assumpto officio.

KULTURELLE INSPIRATIONEN DER POLNISCHEN
DIÖZESANSYNODEN IN DEN ZWANZIGER UND DREISSIGER JAHREN

Zusammenfassung

Die polnischen Diözesansynoden der Zwischenkriegszeit (1918-1939), von denen 16 stattfanden, enthalten neben den rein kirchlichen Faktoren auch solche, die eine schöpferische Rolle für das kulturelle Leben überhaupt spielten. Diese Rolle kann als Inspiration der Synoden auf dem Gebiet der geistigen Kultur des Landes bezeichnet werden.

Konkret sichtbar sind zwei Arten dieser kulturellen Inspirationen, nämlich die mittelbar und die unmittelbar kulturschaffenden Faktoren. So schufen die polnischen Synoden dieser Zeit vor allem ein ganzes System sowohl natürlicher als auch übernatürlicher Mittel mit dem Ziel, unter den Laienkatholiken ein hohes Niveau des religiösen und sittlichen Lebens im natürlichen christlichen Stil und unter den Geistlichen das klare Ideal des disziplinierten, gebildeten und heiligen Seelsorgers zu gestalten. Hier wurden also die praktischen und konkreten Kulturfaktoren formiert, d.h. die Laien und die Geistlichkeit, anders gesagt, das mittelbare, aber doch prinzipielle Material der Kultur.

Unmittelbare Inspirationen der besprochenen Synoden für die Kultur waren: 1) die Rettung interessanter gesellschaftlicher Bräuche aus der Vergangenheit vor dem Vergessenwerden sowie ihre Weitergabe an die Nachkommen, 2) das Schaffen neuer, interessanter Praktiken des gesellschaftlichen Lebens, 3) die Entstehung verschiedener Arten von Vereinen und Institutionen zum Schutz der Kulturdenkmäler und zur Verbreitung der Bildung.